

รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลเตาปูน อำเภอสอง
จังหวัดแพร่ ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง
ของชุมชนอย่างยั่งยืน

DEVELOPING THE POTENTIAL OF MAE RAM COMMUNITY
IN TOWPOON SUB-DISTRICT, SONG DISTRICT, PHRAE PROVINCE
WITH ECOTOURISM FOR THE PROMOTION OF
A SUSTAINABLE STRONG COMMUNITY

โดย

เกษราพร ทิราวงศ์ อำนวยพร ไหญ่ยิ่ง

2554

รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง การจัดการความรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
ตำบลแม่ทราย อำเภอร่องขาว จังหวัดแพร่ เพื่อพัฒนาการปลูก
ข้าวโพดอย่างมีประสิทธิภาพ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
KNOWLEDGE MANAGEMENT OF MAIZE-GROWING FARMERS FOR
DEVELOPING MAIZE-GROWING EFFICIENTLY ON SUSTAINABLE
ECONOMIC SYSTEM IN TOMBON MAE SAI,
A.RONGKWANG, PHRAE.

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย

ประจำปี 2552

จำนวน 80,000 บาท

หัวหน้าโครงการ

นายสิทธิไวกุล ทิราววงศ์

ผู้ร่วมโครงการ

นายณพพร บุญปลอด

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

30 กันยายน 2552

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ตำบลแม่ทราย อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อย่างมีประสิทธิภาพ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกษตรกรมีอยู่ และถ่ายทอดสู่เกษตรกรและเกษตรกรเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2552 จากสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเนื่องจากได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรในตำบลแม่ทราย อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ หน่วยงานราชการ และบุคลากร มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ ที่ได้ให้การสนับสนุนและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณหน่วยงานและบุคลากรดังกล่าวมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

(ก)
สารบัญเรื่อง

หน้า

สารบัญเรื่อง	(ก)
สารบัญภาพ	(ง)
บทคัดย่อ	1
ABSTRACT	3
บทที่ 1 บทนำ	5
- วัตถุประสงค์การวิจัย	6
- ขอบเขตการวิจัย	6
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
- คำนิยามศัพท์	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	8
- การจัดการความรู้	8
- เป้าหมายความรู้	9
- ระดับของความรู้	10
- การถ่ายทอดความรู้	11
- ประเภทของความรู้	14
- กระบวนการจัดการความรู้	16
- ประโยชน์ของการจัดการความรู้ที่ดี	16
- กิจกรรมการแลกเปลี่ยนความรู้	17
- องค์ประกอบหลักของ KM	19
- การถอดความรู้ฝังลึก ด้วยกิจกรรมเรื่องเล่าเร้าพลัง	19
- การสกัดขุมความรู้และแก่นความรู้	20
- การทบทวนหลังปฏิบัติการ	21
- ปัจจัยเอื้อที่ทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ	22
- วิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ	22

(๗)

สารบัญเรื่อง(ต่อ)

	หน้า
- การจัดทำแผนการจัดการความรู้	23
- การใช้ประโยชน์จากข้าวโพด	26
- เทคโนโลยีการปลูกข้าวโพด	28
- ขั้นตอนการปฏิบัติ	29
- สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม	32
- การปลูกและการดูแลรักษา	33
- ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของข้าวโพด	39
- การแยกประเภทข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	42
- ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	49
- แนวคิด	53
- หลักปรัชญา	54
- เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ	56
- การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้	58
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	65
1. วิธีการดำเนินการวิจัย	65
2. สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บรวบรวมข้อมูล	66
3. ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	66
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	66
5. การทดสอบเครื่องมือ	67
6. การเก็บรวบรวมข้อมูล	67
7. การวิเคราะห์ข้อมูล	67

(ค)

สารบัญเรื่อง(ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	69
- ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1	
- ตอน 1 ข้อมูลพื้นฐานของบ้านแม่ทรายทั้ง 4 หมู่บ้าน	70
- ตอน 2 ศึกษากระบวนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ และความต้องการของเกษตรกรในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	74
- ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2	
ขั้นตอนที่ 1 การบ่งชี้ความรู้	83
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและแสวงหาความรู้	85
ขั้นตอนที่ 3 การประมวลและกลั่นกรองข้อมูลความรู้	87
ขั้นตอนที่ 4 การจัดความรู้ให้เป็นระบบ	89
ขั้นตอนที่ 5 การเข้าถึงความรู้	97
ขั้นตอนที่ 6 การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้	97
ขั้นตอนที่ 7 การเรียนรู้	97
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	98
5.1 สรุปผลการศึกษา	98
5.2 อภิปรายผล	103
5.3 ข้อเสนอแนะ	104
บรรณานุกรม	105
ภาคผนวก ก แบบบันทึกการสำรวจข้อมูลชุมชน	108
ภาคผนวก ข ภาพประกอบ	112
ภาคผนวก ค ประวัติผู้วิจัย	115

(ง)
สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ฝักข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	26
2 รากข้าวโพด	39
3 เกสรตัวผู้ดอกข้าวโพด	40
4 ช่อดอกตัวผู้ดอกข้าวโพด	40
5 เกสรตัวเมียดอกข้าวโพด	40
6 ฝักข้าวโพดมีเปลือกหุ้ม	41
7 เมล็ดข้าวโพดชนิดหัวบุบ	42
8 เมล็ดข้าวโพดชนิดหัวแข็ง	42
9 การผสมพันธุ์ข้าวโพด	44
10 การเลี้ยงไก่ไข่	58
11 การลงทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	70
12 แปลงข้าวโพดของเกษตรกร	74
13 การประชุมเกษตรกร	79
14 การประชุมกลุ่มย่อย	83
15 การสนทนากลุ่ม	83
16 การสนทนากลุ่ม	85
17 การนำเสนอข้อมูล	85
18 การสรุปข้อมูล	85
19 แปลงข้าวโพดของเกษตรกร	88
20 แปลงข้าวโพดของเกษตรกร	89

การพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลเตาปูน
อำเภอสองจังหวัดแพร่ ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

Developing the Potential of Mae Ram Community in Towphoon
Sub-district, Song District, Phrae Province with Ecotourism for the
Promotion of a Sustainable Strong Community.

เกษราพร ทิราวงศ์

KASSARAPORN THIRAWONG

อำนวยพร ไหญ่ยิ่ง

AUMNOUYORN YHIYING

มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ
ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและกำหนดทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านแม่แรม เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา และ เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นฐานข้อมูลชุมชน เพื่อให้งานวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ คณะผู้วิจัยจึงกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research PAR) เพื่อให้ ประชาชน หรือสมาชิกของชุมชนกับผู้วิจัยได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประเมินปัญหา และศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดความมั่นใจในวิธีการและกระบวนการในการนำทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนแม่แรม และเพื่อให้เกิดความพร้อมของชุมชนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรม จึงเกิดกิจกรรมที่เรียกว่า “Appreciation-Influence-Control” หรือ AIC เกิดขึ้นเพื่อประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกระทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา

ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพของผู้เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนแม่แรม

ผลการวิจัยพบว่า จากการร่วมกันวิเคราะห์ทรัพยากรร่วมกันของกลุ่มตัวอย่าง และได้เลือกทรัพยากรที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน บ้านแม่แรม คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม โดยระบุกิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่แรม ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมชมวิถีชีวิตด้านเกษตรกรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ กิจกรรมด้านการมีส่วนร่วมหรือกิจกรรมการรวมกลุ่มในชุมชน หลังจากที่มีการสำรวจและวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยวพร้อมระบุทรัพยากรหลักที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแม่แรมและ ได้มีการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านบุคลากรการท่องเที่ยวโดย ในชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มทางการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพชุมชนของตน ซึ่งในการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ ชื่อ “กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านแม่แรม” โดยมีคณะทำงานจากการคัดเลือก แบ่งแยกตามฝ่ายต่างๆ พร้อมภาระหน้าที่ ได้ แสวงหาแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดย จัดอบรม ขึ้นมา 2 หลักสูตร ได้แก่ โครงการฝึกอบรมหลักสูตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาชุมชน และโครงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และได้จัดกระบวนการ AIC เพื่อประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกระทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพของผู้เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแม่แรม หลังจากนั้น ชาวบ้านแม่แรมยังร่วมกัน สำรวจและคัดเลือกสถานที่ ที่มีศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน คือบริเวณศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเดิม และ ดัดแปลง พร้อม พัฒนาสถานที่ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Visitor center) ในบริเวณพื้นที่ของบ้านแม่แรม เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานกิจกรรมและศูนย์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ฐานข้อมูลชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนแม่แรม จนสามารถพบศักยภาพของประชาชนบ้านแม่แรมในการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกกระบวนการ ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นฐาน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ต่อไป

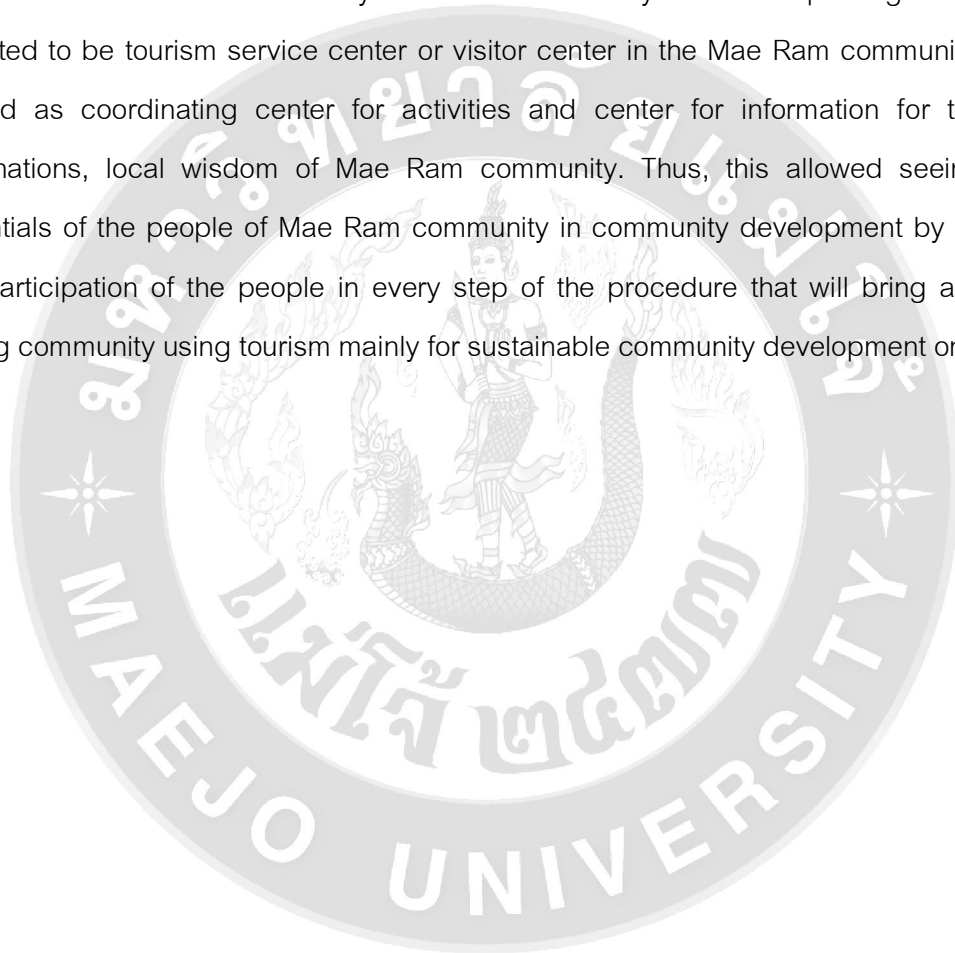
Abstract

This research aimed to investigate and establish the natural resources and relevant culture that can be potentials in developing the ecotourism in Mae Ram community. Developing the ecotourism potentials by using the natural resources and culture of the community as development base can be done by establishing a tourism services center as data base of the community. In order to achieve the goals of this research, the research team used methods of qualitative research and participatory action research (PAR) in order that the people or members of the community together with the research team have exchange of ideas, evaluate problems, and study the guidelines to solutions to the problems. Thus, the methods and procedures in leading the natural resources and culture of the community be as base for the development of tourism in Mae Ram community prepared the people in having participatory roles in the activities called: "Appreciation-Influence-Control (AIC) which gave opportunities to have exchange of knowledge, experience, and updated news that would lead to the understanding of the problems, limitations, needs, and potentials of those involved / stakeholders which can be applied in solving problems and set the guidelines in the tourism development of Mae Ram community.

Results of the study/research showed that after the analyses of natural resources cooperatively with the sample group, the resources chosen to be used as base for tourism development of Mae Ram community were natural and cultural tourism resources as shown by holding tourism activities in Mae Ram community as follows: 1) activities on learning culture and local traditions, 2) activities on observing way of life on farming, 3) activities on natural tourism, 4) activities on participatory roles in the community. For tourism development in Mae Ram community its human resource can be developed as the potentials of the community on tourism in the community and was able to set up a group called "tourism group in Mae Ram community" by having a working committee after the selection according to various categories assigned with functions/duties able to seek guideline in organizing procedure for learning by organizing training courses as follows: 1) project on training on ecotourism and community development and 2) project on training on local tourist guides. Organizing

AIC for conducting a practical meeting that gives opportunities to members in the meeting have an exchange of knowledge and experience and update news which all lead to understanding the problems, limitations, needs, and potentials of all those concerned and applicable to solving the problems and setting guidelines in the tourism development of Mae Ram community.

The locals in Mae ram community surveyed and selected the place with potentials for development to be tourism service center together with the community committee which is in the vicinity of former community culture. Improving the place selected to be tourism service center or visitor center in the Mae Ram community also served as coordinating center for activities and center for information for tourism destinations, local wisdom of Mae Ram community. Thus, this allowed seeing the potentials of the people of Mae Ram community in community development by having the participation of the people in every step of the procedure that will bring about a strong community using tourism mainly for sustainable community development onward.

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้กำหนดให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือประการหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโต อย่างมีประสิทธิภาพ มั่นคงและสมดุล เสริมสร้างโอกาสการพัฒนาศักยภาพของคนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม โดยกำหนดเป้าหมายให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7 ต่อปี และสร้างรายได้เงินตราต่างประเทศให้ขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี

ในปี พ.ศ. 2542 สถานการณ์ตลาดนักท่องเที่ยวขาเข้าของไทยมีการเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมา ในอัตราร้อยละ 10.5 มีจำนวนนักท่องเที่ยว 8,580,332 คน เกินเป้าหมายที่ตั้งไว้ อันเป็นผลมาจากการฟื้นตัวของตลาดเอเชียตะวันออกซึ่งเป็นตลาดหลักและครองส่วนแบ่งตลาดขนาดใหญ่และการเจริญเติบโต ในระดับสูง อย่างต่อเนื่องของตลาดอเมริกา ส่วนตลาดอื่น ๆ เติบโตอยู่ในระดับปานกลาง การที่ฐานตลาดขยายตัวค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากจำนวนนักท่องเที่ยวฟื้นฟูทางเศรษฐกิจ เช่นกัน เช่น บาห์ลี ปีนัง ลังกาวิ สิงคโปร์ แต่ไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไปจากเมืองไทยได้ เนื่องจากความได้เปรียบทางความปลอดภัย จากภัยธรรมชาติและความมั่นคงทางการเมือง แต่พื้นที่ท่องเที่ยวหลักที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว 10 อันดับยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเก่าคือ กรุงเทพฯ พัทยา ภูเก็ต เชียงใหม่ หาดใหญ่ อยุธยา เกาะสมุย กาญจนบุรี ลพบุรี และกระบี่ (ภฤศ พุทธนพ : 1-2)

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของหลายประเทศ และประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่กำลังเติบโตขึ้นอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นลูกโซ่ติดตามา อาทิเช่น กิจกรรมที่พักแรม กิจกรรมนำเที่ยว ภัตตาคาร และการซื้อขายสินค้าและบริการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนเงินตรา หรือความบันเทิงรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดการจ้างงานและช่วยแก้ปัญหาการว่างงานของประเทศ นอกจากนี้ การเดินทางท่องเที่ยวจากสถานที่หนึ่งไปอีกสถานที่หนึ่งย่อมก่อให้เกิดผลในด้านการกระจายรายได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะนำเงินไปใช้จ่ายใช้สอย ซื้อสินค้าและบริการจากท้องถิ่นทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้มากขึ้น

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้กลายเป็นกลยุทธีหนึ่งของประเทศไทยที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาบ้านเมืองซึ่งบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในระดับหนึ่ง แต่ในทางกลับกัน การ

เจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวถดถอยลงเช่นกัน การจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดและอุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศยังยึดติดอยู่กับอุตสาหกรรมนิยมที่แสวงหาความสุขสมบูรณ์ของตัวมนุษย์โดยอาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ จึงมีผลให้สิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศและระบบสังคมเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง

ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการเป็นเครื่องมือของการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่การรักษาทุนธรรมชาติให้อยู่ระดับเดิม หรือมากกว่า โดยต้องมีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนค่านิยมจากความเจริญทางเศรษฐกิจไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยรักษาระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้อยู่ภายใต้ขีดจำกัดของระบบนิเวศ รวมทั้งยอมรับความสำคัญของท้องถิ่นให้มีอำนาจในการจัดการและควบคุมทรัพยากรของตนเอง เปลี่ยนแนวคิดจากการแบ่งปันมาเป็นความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบไร้สารพิษ มีการลดการใช้พลังงานและวัตถุดิบต่าง ๆ ให้น้อยลง ซึ่งท้ายที่สุดคือการปรับเปลี่ยนความต้องการของตัวมนุษย์ในการแสวงหาผลกำไรสูงสุดมาสู่ความต้องการที่พอเหมาะ และมีจิตสำนึกทางนิเวศ รวมทั้งต้องอาศัยความร่วมมือกันของมนุษย์(นำชัย ทนุผล :2542 : 14-15)

จังหวัดแพร่ ซึ่งที่เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 6,538.598 ตารางกิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 555 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขต ทิศเหนือจรดพื้นที่จังหวัดลำปาง พะเยา และจังหวัดน่าน ทิศใต้จรดจังหวัดอุตรดิตถ์ และสุโขทัย ทิศตะวันออกจรดจังหวัดน่าน และจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกจรดจังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่มีประชากรประมาณ 483,631 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญอันดับหนึ่ง ของจังหวัดแพร่ คือ ป่าไม้ มีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด 3,377.57 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 84.50 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นป่าสงวนแห่งชาติ 27 ป่าอุทยานแห่งชาติ 2 ป่าป่าสัมปทานทำไม้ 8 ป่า ลักษณะของป่าส่วนใหญ่เป็นไม้สัก ไม่กระยาเลยและไม้อื่นๆ สถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดมีมากมาย โดยเฉพาะวัดที่น่าสนใจตามอำเภอต่างๆ ในด้านจริยธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีชาวเมืองแพร่ ยังยึดถือปฏิบัติในวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างแน่นแฟ้น เช่น การแต่งกาย ด้วยผ้าหม้อฮ่อม – ชินเหล็ก ภาษาวาด ศิลปวัฒนธรรมและพิธีกรรมต่างๆ เช่น ประเพณีเอาขวัญหรือบายศรีสู่ขวัญประเพณีสงเคราะห์ ประเพณีส่งแถน (แถนเป็นเป็นคำที่ใช้เรียกวิญญาณบรรพบุรุษของชาวเหนือ) ประเพณีสืบชะตา เป็นต้น (เอกสารแนะนำจังหวัดแพร่)

จังหวัดแพร่มีแม่น้ำยมไหลผ่าน ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาล้อมรอบทั้งสี่ทิศ มีที่ราบในหุบเขาอยู่ตอนกลางของจังหวัด แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมืองแพร่ อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย อำเภอลอง อำเภอวังชิ้น อำเภอสอง อำเภอร้องกวาง และกิ่งอำเภอหนองม่วงไข่ นอกจากนี้ในพื้นที่ของ 4 อำเภอได้แก่ อำเภอสอง อำเภอร้องกวาง อำเภอลอง และอำเภอวังชิ้นมีประชากรชาวเขาเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่ได้แก่ เผ่าอาข่า เผ่าม้ง เผ่ากระเหรี่ยง เผ่าตองเหลือง เผ่าลีซู

บ้านแม่แรม หมู่ที่ 12 ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นพื้นที่สูง อยู่ในเขตป่าสงวนป่าแม่สอง ประชาชนบ้านแม่แรมเป็นชาวเขาเผ่าม้ง เป็นพื้นที่ที่มีประชากรชาวเขามากที่สุดในจังหวัดแพร่ คือมีประชากรประมาณ 1,689 คน เป็นชาย 838 คน หญิง 855 คน มี 170 ครัวเรือน (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลเตาปูน : 2547) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก เช่น การทำสวน ปลูกมะขามหวาน ลิ้นจี่ กะหล่ำปลี ข้าวโพด ข้าวไร่ พริกชี้หนู และการเลี้ยงไก่ สุกร นอกจากนี้สตรีแม่บ้านของบ้านแม่แรมมีการประกอบอาชีพเสริม เช่น การปักผ้าลายชาวเขา เพื่อจำหน่าย ชาวเขาเผ่าม้งที่อาศัยอยู่บ้านแม่แรม มีเอกลักษณ์ประจำเผ่าที่น่าสนใจไม่ว่าจะเป็นความเป็นอยู่ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันความเจริญทางด้านวัตถุจะเพิ่มขึ้นแต่เอกลักษณ์ต่างๆ ก็ยังคงอยู่ ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางไปท่องเที่ยว ศึกษาถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านแม่แรมจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านได้จำหน่ายของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพิ่มรายได้ให้ครอบครัว แต่ปัญหาที่พบคือ ประชาชนในชุมชนบ้านแม่แรมเริ่มมีการรับอิทธิพลในเรื่องต่างๆ เช่น การแต่งกายพฤติกรรม จากบุคคลภายนอก จากนักท่องเที่ยว จากสื่อมวลชน ถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไปเอกลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดต้องสูญสิ้นไปอย่างแน่นอน ก่อนที่เอกลักษณ์ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่นจะสูญหายไปเราจะต้องหาแนวทางที่จะอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งเหล่านี้ไว้ เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้ต่อไปและเพื่อที่จะพัฒนาให้มีการเพิ่มรายได้ในท้องถิ่นจากทรัพยากรของท้องถิ่นเองอย่างเป็นรูปธรรม ผู้นำชุมชนบ้านแม่แรมได้เคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการนำการท่องเที่ยวเข้ามาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ ซึ่งทำให้ผู้นำเหล่านี้เห็นคุณค่าของการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการจัดรูปแบบการท่องเที่ยว และนอกจากนี้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนยังคงสภาพเดิมและเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นน่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว ประกอบกับประชาชนมีอัธยาศัยที่ดี ให้การต้อนรับผู้คนที่มาจากต่างถิ่น จากศักยภาพพื้นฐานของชุมชนนั้นมีโอกาสทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้

ดังนั้นจึงได้จัดทำโครงการวิจัย พัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรมด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ขึ้นเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อผลทางเศรษฐกิจคุณภาพชีวิต และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมร่วมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives of the Study)

การศึกษานี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

1. เพื่อสำรวจและกำหนดทรัพยากรธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านแม่แรม
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา
3. เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นฐานข้อมูลชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยว ในชุมชนบ้านแม่แรม

ขอบเขตการวิจัย (Scope of the Study)

มุ่งทำการสำรวจ ศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนชุมชนบ้านแม่แรม ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าม้ง และพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรมด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(Expected Results)

ผลของการวิจัยนี้ คาดว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

- 1) ชุมชนเป้าหมายได้สำรวจและศึกษาทรัพยากรท้องถิ่น รวมทั้งมีการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีค่าของ ท้องถิ่นไว้ อย่างยั่งยืน
- 2) ชุมชนเป้าหมายมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างแหล่งรายได้ให้ชุมชนต่อไปในอนาคต
- 3) สถาบันการศึกษาในพื้นที่รวมถึงในจังหวัดแพร่และจังหวัดใกล้เคียง มีห้องเรียนธรรมชาติศึกษาวิถีชีวิต ทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนท้องถิ่น
- 4) เกิดกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท่องเที่ยวในชุมชนเป้าหมาย ทำให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ

คำนิยามศัพท์

(Definition of Terms)

การพัฒนาศักยภาพ (The potential development) หมายถึง การเสริมสร้างความสามารถของสมาชิกในชุมชนที่มีอยู่ในตนเอง ทั้งในด้านการคิด การประดิษฐ์ นำออกมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน (The sustainable community's strengths) หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้โดย

- มีความสามารถพึ่งตนเองได้ (Self-Reliance)
- มีการรวมตัวขององค์กรประชาชน (People's Organization)
- การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation)

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

(REVIEW OF RELATED LITERATURES)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา และการพัฒนาชนบท
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ ศักยภาพชุมชน การพัฒนาศักยภาพ และการพัฒนาศักยภาพชุมชน
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการเชิงนิเวศ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา และการพัฒนาชนบท

ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนา

คำว่า “การพัฒนา (development) เป็นคติที่มีความหมายแตกต่างกันหลายอย่างหลายประการ เพราะขึ้นอยู่กับผู้ใช้จะให้ความหมายอะไรต่อคำนี้ การทำความเข้าใจความหมายการพัฒนาได้นั้นนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อมร รัชชาสัตย์ (2541: 924) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนานี้สามารถแยกพิจารณาออกได้สองความหมายคือ อย่างแคบกับอย่างกว้าง ดังนี้

ความหมายอย่างแคบ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบกระทำการเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงตามความหมายนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงคุณภาพ

ความหมายอย่างกว้าง หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นความหมายที่รวมเอาการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพ การเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ และการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านให้ความหมายการพัฒนาดังนี้ ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2522:1-2) ได้สรุปสาระสำคัญของการพัฒนาเป็นกระบวนการ ซึ่งต้องมี 1) การปรับปรุงคุณภาพชีวิต (quality of life) 2) ความเสมอภาคทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม และ 3) การกระจายอย่างทั่วถึงให้เกิดขึ้นใหม่ (redistribution) ซึ่งสอดคล้องกับ โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2533 : 5) ที่ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า การพัฒนา คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ ในอันที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน โดยต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาเป็นกระบวนการระยะยาว และจะต้องส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ 3 ลักษณะ คือ 1) ความก้าวหน้า 2)

ความมั่นคง และ 3) ความเป็นธรรม เช่นเดียวกันกับ พัฒน์ สุจำนง (2531: 1) ได้สรุปคำจำกัดความของการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาหมายถึง การปรับปรุงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งสภาพแวดล้อมรอบตัวเราให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เป็นการกระทำให้เกิดขึ้นต่อเนื่อง โดยเน้นความเสมอภาค และการกระจายสิทธิผลประโยชน์ อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ทั้งด้านการศึกษา สังคม อาชีพ และการปกครอง

นอกจากนี้ Goulet ในนำชัย ทนุผล (2529: 23) ได้ให้คำจำกัดความที่กว้างว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีโดยระบบของสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเป็นความปรารถนาของแต่ละบุคคลในองค์ประกอบของสังคมนั้น การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่บุคคลไม่พึงพอใจไปสู่สภาพที่ดีกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายกว้าง ๆ ของ streeten ในสุวิทย์ ยิงวรพันธุ์ (2512: 71) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า การพัฒนา เป็นทั้งเป้าหมาย และกระบวนการที่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อชีวิตการทำงาน การเปลี่ยนแปลงสถาบันต่างๆ ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง เช่นเดียวกันกับของ Bryant และ White ใน สุวิทย์ ยิงวรพันธุ์ (2512: 71) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาว่า การพัฒนา คือ การเพิ่มความสามารถของคน การสร้างความเป็นธรรมในสังคมการสร้างพลังอำนาจ และการสร้างเสถียรภาพ และอีกคนหนึ่งคือ สุนทรี โคมิน ในสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540 : 2) ให้ความหมายของการพัฒนา ว่า การพัฒนา คือการพัฒนาในทุกด้านของความเป็นดีอยู่ดีของคนนั้นคือ ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง และทางสังคม – วัฒนธรรม

นอกจากนี้ในสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540 : 3) ยังได้สรุปความหมายของการพัฒนาจากความคิดของนักพัฒนาหลายท่านดังนี้ ประการที่หนึ่ง การพัฒนาคือการเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง ประการที่สอง เป้าหมายสุดยอดของการพัฒนาอยู่ที่คน คนเป็นทั้งผู้ถูกพัฒนาและผู้รับการพัฒนา ประการที่สาม เป้าหมายของการพัฒนาคน กลุ่มคน หรือสังคม คือ การกินดี อยู่ดีด้านต่างๆ หรือสภาพสังคมที่ดี ซึ่งรวมถึง สภาพทางเศรษฐกิจ และการเมืองด้วย ในขณะที่ Gustavo Esteva ใน Wolfgang Sachs(1992: 7-23)ได้ให้ความหมายของการพัฒนาคือการหันไปสู่การแสวงหาทางเลือกใหม่ คือ วิธีส่วนร่วมใหม่(new commons)ซึ่งเน้นเรื่องการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อเอื้อให้เกิดสายใยระหว่างคนในสังคม และเพื่อเสริมความสามารถในการควบคุมสภาพความเป็นอยู่ที่หลากหลาย ตั้งแต่การศึกษา สาธารณสุข การผลิต และการบริโภค โดยเน้นการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานเดิมของชุมชน และการจัดการสมัยใหม่เท่าที่จำเป็น เช่นเดียวกันกับ ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร์ (2542 : 33--34) ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทะกรรมแสดงให้เห็นว่าการพัฒนามิใช่เรื่องของความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ หรือการพัฒนาอุตสาหกรรมเพียงอย่างเดียว แต่เต็มไปด้วยเรื่องราวของการควบคุม การจัดระเบียบ การใช้อำนาจ และความรุนแรงในรูปแบบ

ต่างๆ ไม่ว่าจะมาในรูปแบบใด ล้วนเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และเป็นเทคนิควิธีการในการครอบงำทั้งสิ้น และสอดคล้องกับ ความเห็นของศุภชัย เจริญวงศ์ (2544: 163) ที่ให้ความเห็นว่า การพัฒนา มีการปรับเปลี่ยนและหลากหลาย มีกลไก กระบวนการเพื่อผลิตชุดความจริงในระดับมหภาคและชุมชนจุลภาค เป็นอุดมการณ์อำนาจ เป็นเครื่องมือที่เลื่อนไหลที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน / ชุมชน ในชนบทเข้ามาปรับใช้หรือนิยามความหมายเพื่อเสริมอำนาจการตัดสินใจปัญหาให้ชุมชนสามารถต่อรองกับกลุ่มอำนาจที่เหนือกว่าได้ (ภาณุวิชญ์ ทองยิ้ม , 2544 : 23)

ความหมายการพัฒนาชนบท

ความหมายของการพัฒนาชนบทได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ จีรพรรณ กาญจนะจิตรา (2526 :44) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชนบทว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่อยู่นอกเขตสุขาภิบาล เทศบาล เพื่อให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในที่นั้นมี การกินดีอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม และการกินดีอยู่ดีนั้นจะต้องเป็นความพอใจของประชาชนที่อยู่ในที่ นั้นด้วย เช่นเดียวกับ สานิตย์ บุญชู (2526: 64) ได้กล่าวว่า การพัฒนาชนบทคือ ทำให้พื้นที่ใน ชนบทและหมู่บ้านต่างๆ เป็นสถานที่ที่น่าอยู่เหมือนกับในเมืองใหญ่ ๆ แม้ว่าจะไม่เหมือนกันเลย ที่เดียวก็ตาม แต่มันก็เป็นที่น่าอยู่ไปคนละแบบ อันจะทำให้ประชาชนไม่อพยพเข้าไปอยู่ในเมือง เพราะขาดความพึงพอใจ ในการมีรายได้ดี และมีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบาย

นอกจากนี้ Capp (1972: 529) ให้ทัศนะว่า การพัฒนาชนบทเป็นนโยบาย หรือยุทธวิธีที่ กำหนดมา เพื่อปรับปรุงเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทให้ดีขึ้น การพัฒนาชนบทอาจเป็น กระบวนการที่ดำเนินไปเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่มีระดับใกล้เคียงกับที่ชนเมืองเป็นอยู่ ซึ่ง สอดคล้องกับธนาคารโลก ในสนธิสัญญา พลศรี (2533: 60) ที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา ชนบทคือ ยุทธวิธีที่กำหนดขึ้นเพื่อปรับปรุงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนโดย เฉพาะเจาะจงกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ ความยากจนในชนบทนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีความเห็นของ นักวิชาการที่สอดคล้องกัน เช่น ประยูร เวสารัชช์ (2535 : 6) กล่าวว่า การพัฒนาชนบท หมายถึง กระบวนการใด ๆ ก็ตามที่ทำโดยตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ใน การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวชนบทส่วนใหญ่ Harbison (ใน นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ , 2531:100) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชนบทว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างของ สังคม ประเพณีนิยมที่มีสภาพชะงักงันไปสู่ระบบเศรษฐกิจชนบท ที่มีผลผลิต และประสิทธิภาพ เช่นเดียวกันกับ Aziz (ใน นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ , 2531:101) ได้ให้ความหมายการพัฒนาชนบท ไว้ว่า เป็นกระบวนการซึ่งได้วางแผนไว้แล้วที่จะใช้ทำการ และกาสื่อสารรูปแบบใดก็ได้ที่ได้ กำหนดไว้ เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีสถาบัน และทัศนะของชาวชนบทในทางที่จะ ขจัดความยากจน และปรับปรุงวิถีชีวิตของเขา

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ ศักยภาพชุมชน การพัฒนาศักยภาพ และการพัฒนาศักยภาพชุมชน

ศักยภาพ (potential)

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถที่ยังไม่พัฒนา หรือยังไม่พัฒนาเต็มที่ ศักยภาพเป็นพลังภายใน พลังที่ซ่อนไว้หรือพลังแฝงที่ยังไม่ได้แสดงออกมาให้ปรากฏ หรือออกมาบ้างแต่ยังไม่หมด เช่น เมล็ดมะม่วงมีศักยภาพที่จะโตเป็นต้นมะม่วงถ้าหากได้ดินดี น้ำดี แดดดี ปุ๋ยดี เด็กจำนวนมากที่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและเก่งถ้าหากได้รับการเลี้ยงดูที่ดี การศึกษาที่ดี สิ่งแวดล้อมที่ดี

ทางปรัชญา ศักยภาพ (potential-potentiality) ตรงกันข้ามกับคำว่า กรรตุภาพ หรือภาวะที่เป็นจริง (actual-actuality) หรือเรียกกันด้วยภาษาต่างๆว่า ภาวะแฝง (potential) กับภาวะจริง (actuality) ศักยภาพ (ภาษาละติน potentia) เป็นภาวะที่เปลี่ยนแปลงได้ เป็นไปได้ เกิดขึ้นได้ ตรงข้ามกับภาวะจริง(actus) ซึ่งในปรัชญาตะวันตกตั้งแต่อริสโตเติล พูดถึงความสมบูรณ์ (perfection) ว่าเป็นภาวะความจริงที่บริสุทธิ์ actus purus (pure action) เปลี่ยนแปลงไม่ได้

ที่มา:ดร.เสรี พงศ์พิศ สถาบันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร

<http://www.nice.nu.ac.th> (ระบบออนไลน์)

ทุกวันนี้มีการนำคำว่า "ศักยภาพ" ไปใช้กันเกร่อ ตามแฟชั่น โดยที่ผู้ใช้บางคนยังไม่รู้ความหมายของมันด้วยซ้ำไปศักยภาพ แปลว่า ความสามารถที่ยังไม่พัฒนา หรือยังไม่พัฒนาเต็มที่

ศักยภาพของชุมชน คือ การที่ชุมชน “คน ความรู้ ทรัพยากร” ไม่ได้ “โง่ จน เจ็บ” แต่ขาดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเอง ไม่มีความรู้ในการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน ชาวบ้านสามารถค้นหาศักยภาพของชุมชนได้จาก (เสรี พงศ์พิศ 2548 : 115) คน คือ การค้นพบความรู้ความสามารถของคน ของผู้รู้ คนที่สั่งสมความรู้และประสบการณ์จากการทำงาน จากการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมในด้านต่าง ๆ คนที่เป็นครู เป็นแรงงานความรู้ คือ องค์ความรู้ และตัวความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกัน การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทรัพยากรคือ ดิน น้ำ ป่า ไร่ นา พืช สัตว์ ผลผลิต เป็นต้น (เสรี พงศ์พิศ 2548 : 27)

เศียร เศวต (2532: 23-25) ได้ให้คำนิยามคำว่า “ศักยภาพ” ไว้ว่า “ศักยภาพ หมายถึง การรู้จักตัวเองว่ากำลังทำอะไรอยู่ และสิ่งที่ทำอยู่นั้นถูกต้องหรือไม่ จงคิดดี ทำอะไรอย่างมีสติ และนำสิ่งที่มีอยู่เหล่านี้มาสร้างด้วยตนเองให้นำไปสู่ความสำเร็จ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ 2542 (2542: 1095) ได้ให้ความหมายของคำว่าศักยภาพไว้ว่า “ศักยภาพ หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่แฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ เช่น เขามีศักยภาพในการทำงานสูง น้ำตกขนาดใหญ่มีศักยภาพในการให้พลังงานได้มาก”

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2543 : 3) กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง ผลการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนผสมผสานกับคุณสมบัติ และคุณลักษณะที่ตกตะกอนติดตัวนอกจากความรู้ในเนื้อหาวิชาหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งทักษะ และคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ 3 องค์ประกอบหลักรวมกัน 9 ด้าน ดังนี้

- 1) ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร
- 2) ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ทักษะการจัดการ การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ความขยัน อดทน ประหยัด และอดออม
- 3) ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคม ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ การควบคุมตนเองได้ ความรับผิดชอบ และความมีวินัยในตนเอง การช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละ มุ่งมั่น และพัฒนา

ศักยภาพ (Potentiality) เป็นพลังที่สร้างสมอยู่ในสมองของมนุษย์ เกิดขึ้นโดยการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อม สะสม พัฒนา เชื่อมโยงเส้นใยประสาทเป็นประสบการณ์แห่งการเรียนรู้ ศักยภาพของมนุษย์จะแสดงออกในลักษณะความสามารถ ซึ่งจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ กับการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ได้แก่ กระบวนการจัดการเรียนการสอน บทบาทของผู้สอน ผู้ยกระศาสตร์การสอนที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แก่ การกระตุ้น และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง พัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนให้เต็มตามขีดความสามารถอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ การที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามขีดความสามารถได้นั้น มีปัจจัยที่เกื้อหนุนหลายด้าน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมองของมนุษย์ซึ่งเป็นขุมพลังแห่งการเรียนรู้

กระบวนการทำงานของสมองซีกซ้ายและซีกขวา (Lateralization หรือ specialization) เป็นการศึกษาพัฒนาการทางพุทธิปัญญาอีกแนวหนึ่ง โดยมีแนวคิดว่าสมองแต่ละด้านจะมีหน้าที่ควบคุมระบบร่างกายด้านตรงกันข้าม ดังตาราง

ตาราง ความสามารถในการทำงานร่วมกันระหว่างสมองซีกซ้าย และสมองซีกขวา

หน้าที่ของสมองซีกซ้าย	หน้าที่ของสมองซีกขวา
1. คิดเป็นเหตุผล	1. คิดสร้างสรรค์ จินตนาการ
2. มีสามัญสำนึก จิตสำนึก	2. สัญชาติญาณ
3. คิดรายละเอียด	3. คิดสังเคราะห์
4. ทำงานที่ต้องทำทีละอย่าง	4. ศิลปะ ดนตรี ทิศทาง
5. การวิเคราะห์	5. ทำงานหลายๆ อย่างในเวลาเดียวกัน
6. ควบคุมเกี่ยวกับภาษา	6. มองภาพแบบรวมๆ
7. การพูด การเขียน	7. การผ่อนคลาย
8. การแสดงออก	8. จิตใต้สำนึก รับรู้และเข้าใจ
	9. สร้างกระบวนการอย่างรวดเร็ว

มีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสมอง (คันสนีย์ ฉัตรคุปต์. 2542 : 207-214) มีคำถามเกี่ยวกับสมอง ดังนี้

1. ทำอย่างไรเราจะเรียนรู้ถึงวิธีการเรียนรู้ที่ดี
2. อะไรคือเทคนิคที่ดีที่สุดที่เราจะใช้เสริมสร้างความจำหรือทำให้จำได้ดี
3. อะไรคือเทคนิคที่จะใช้ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
4. ทำอย่างไรเราถึงจะวางแผนและตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ
5. ทำอย่างไรเราจึงจะเข้าใจสิ่งที่ครูสอนและสามารถจะรับรู้ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ
6. ทำอย่างไรเราจะสามารถใช้พลังอันมหาศาลจากสมองของเราได้เต็มศักยภาพที่มีอยู่

1. คือ ต้องเข้าใจในเรื่องของสมอง ซึ่งหมายถึงโครงสร้าง การทำงาน และปัจจัยที่เสริมสร้างการเจริญพัฒนาของสมอง

2. คือแบบฉบับการเรียนรู้ (learning style) ของแต่ละคน เด็กแต่ละคนมีแบบฉบับการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังนั้นการใช้เทคนิคการสอนต้องแตกต่างกันตามความต้องการของเด็ก ตามความสามารถของประสาทสัมผัสที่สำคัญ 3 ส่วน คือ การเห็น การได้ยิน และการเคลื่อนไหวของร่างกาย ครูสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของเด็กได้ ถ้ารู้ถึงสไตล์การเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน เช่น เด็กเรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัสการเห็น ก็ควรจะให้เขียน วาดรูป ถ้าถนัดการเรียนรู้ด้วยการได้ยิน ควรให้ได้วาทิ อภิปราย หรือเรียนรู้ด้วยการเคลื่อนไหว ควรให้ แสดงละคร บั่น จะช่วยให้เด็กเข้าใจและจำได้ดี

3. การทำให้ความจำหรือการเรียนรู้ดีขึ้นคือการทำแผนคร่าวๆ ในสมอง การวางแผนคร่าวๆ ในสมองจะใช้ทักษะสมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวา ซึ่งสมองซีกซ้ายเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็น

เหตุเป็นผล สัญลักษณ์ ในขณะที่สมองซีกขวาจะเป็นทักษะของรูปแบบ สี สัน รูปร่าง มาช่วยในการจำ การโน้ตเอาไปท่องจะเป็นการใช้สมองซีกซ้ายอย่างเดียวนั้นขณะที่ถ้าจะให้เกิดประสิทธิภาพในการเข้าใจและความจำที่ดีขึ้น สมองซีกขวาก็จะต้องเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้รับมานี้เข้าไปในสมองส่วนที่เป็นความจำและการเรียนรู้ของแต่ละคนก็จะแตกต่างกันออกไป ต้องใช้เทคนิคเข้ามาช่วยให้จำได้ดีขึ้น คนใช้สมองซีกซ้ายมากจะเป็นคนชอบวิเคราะห์ สามารถแสดงความรู้สึกของตนเองได้อย่างชัดเจน เป็นคนวางแผนงานเรียบร้อย คนเหล่านี้เก่งคณิต วิทยาศาสตร์ สามารถทำงานจนสำเร็จ แต่จะมีปัญหาเรื่องของความเครียด ฉะนั้นจะพยายามเพิ่มทักษะสมองซีกขวาเข้าไป เช่น การวาดภาพ การวางแผน และให้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ส่วนคนที่ใช้สมองซีกขวามาก มีความคิดสร้างสรรค์ ชอบผจญภัย จำเก่ง เป็นคนชอบมีความสามารถทางด้านศิลปะ เขียนหนังสือ แต่งเรื่องตามจินตนาการ มีความสามารถทางการแสดงออก เช่น ละคร เป็นคนไม่ค่อยมีระเบียบ ไม่วางแผน ไม่สามารถแสดงความคิดของตนให้คนอื่นเข้าใจได้ คนเหล่านี้ต้องพัฒนาในเรื่องการจัดระบบ การวางแผน สื่อสารให้คนอื่นเข้าใจมากขึ้น

4. คือ ความคิด คิดเรื่องสำคัญ คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล เช่น เรื่องกฎหมาย การพิพากษา จะเป็นหน้าที่ของสมองซีกซ้าย เด็กควรได้รับการเสริมทักษะทางด้านของความคิดให้สามารถนำความรู้ ความเข้าใจที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผลความคิดโดยวิธีการต่างๆ หลายวิธี เช่น การจัดลำดับเหตุการณ์ การสังเกต การวางแผน การตั้งสมมติฐาน

5. คือ ความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) ความคิดสร้างสรรค์เป็นหน้าที่ของสมองซีกขวาเป็นความสามารถที่จะสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นต้นกำเนิดไม่เคยมีมาก่อน จากงานวิจัยพบว่าความคิดสร้างสรรค์สามารถเสริมสร้างได้โดยการทำงานอย่างเป็นระบบ

6. คือ ความจำ (Memory) ความจำเกี่ยวกับหน้าตา ชื่อ ข้อมูลต่างๆ รูปต่างๆ ทักษะเหล่านี้ฝึกฝนได้ ความจำมีการเปลี่ยนแปลงเมื่ออายุมากขึ้น โดยธรรมชาติสมองจะจำทุกอย่างได้หมด แต่ไม่สามารถเรียกข้อมูลหรือความจำทั้งหมดมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการเห็นนำไปสัมพันธ์กับจินตนาการช่วยให้มีความจำดีขึ้น ครูควรช่วยเสริมทักษะทางการเรียนรู้โดยประสาทสัมผัสเพื่อเสริมสร้างความจำ นอกจากนี้ มีทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยสมองทั้งสองข้าง (Whole brain learning) เห็นได้ว่าคนเราแต่ละคนจะใช้สมองแต่ละข้างไม่เท่ากัน คนที่ใช้สมองซีกซ้ายมากจะเป็นคนที่ชอบ ละเอียด คิดอย่างมีเหตุผล เป็นคนชอบตัวเลข ลำดับเหตุการณ์ได้ดีในขณะที่คนใช้สมองซีกขวามากจะเป็นเด็กที่ชอบเรียนรู้ด้วยภาพรวม ชอบศิลปะ เป็นนักจินตนาการ แต่ไม่ค่อยดูรายละเอียด หรือความคิดเป็นเหตุเป็นผล

ข้อมูลจากการวิจัยใหม่ๆ เชื่อว่าการที่เราสามารถใช้สมองทั้งสองส่วนในการเรียนรู้จะให้ผลดีกว่าใช้สมองข้างใดข้างหนึ่งเพียงข้างเดียว ครูควรจะทราบว่าเด็กแต่ละคนใช้สมองแต่ละข้างไม่เหมือนกัน ดังนั้น เทคนิคการสอนจึงต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้สมองของเด็กแต่ละคน เช่น เด็กที่ใช้

สมองข้างขวามาก การเรียนรู้จะต้องเป็นภาพรวมใหญ่ๆ แล้วค่อยให้รายละเอียดภายหลัง และเด็กจะเรียนรู้ได้ดีถ้าใช้การวาดรูป จินตนาการเข้ามาช่วย

7. การศึกษา ด้านศิลปะและดนตรี จะมีส่วนช่วยให้สมองเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการดนตรีเป็นปัจจัยสำคัญช่วยในการเรียนรู้ ถ้าเราทำงานใช้สมองมากๆ อัตราการเต้นของหัวใจจะสูง คลื่นสมองของเราก็จะเร็วขึ้น กล้ามเนื้อจะเกิดการเกร็ง เมื่อผ่อนคลายหรือนั่งสมาธิกล้ามเนื้อจะผ่อนคลาย การเต้นของหัวใจจะช้าลง"

(รองศาสตราจารย์ เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย <http://gotoknow.org/blog/ed-nuqakm/3652>: ระบบออนไลน์)

สรุปความคำว่าศักยภาพ หมายถึง การกระทำในสิ่งที่ถูกต้องอย่างมีสติ ก่อให้เกิดความสำเร็จในสิ่งที่สร้างหรือสิ่งที่กระทำ หรือหมายถึงคุณสมบัติที่แฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ ที่อาจทำให้พัฒนาหรือปรากฏเป็นที่ประจักษ์

นิยามหรือความหมายของการพัฒนาศักยภาพ

นภดล เวชสวัสดิ์ (2533: 12-15) ได้ให้คำนิยามของการพัฒนาศักยภาพไว้ว่า "การพัฒนา ศักยภาพ หมายถึง แรงจูงใจ การตั้งเป้าหมายที่ทำและพัฒนาตนเองให้ไปสู่พฤติกรรมที่เหมาะสม และลงมือปฏิบัติจนบรรลุถึงจุดหมาย เป็นทั้งความพร้อม และความสามารถในการลงมือปฏิบัติจนบรรลุถึงจุดหมาย เป็นการเพิ่มพูนความเชื่อมั่นในตนเอง และปลดปล่อยเส้นทางไปสู่ความสำเร็จในอนาคต"

สมิต อาชนิจกุล (2544: 21-25) ได้ให้ความหมายของคำว่าศักยภาพไว้ว่า "การพัฒนา ศักยภาพ หมายถึง การเข้าใจในตนเอง รู้ตนเอง ว่าตอนนี้เราทำอะไรอยู่ มีอะไรบกพร่องบ้าง สำรวจตัวเองให้ถี่ถ้วน ปรับปรุงแก้ไขพัฒนาไปสู่จุดหมาย"

จากนิยามและความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า การพัฒนา ศักยภาพ หมายถึง "ความพร้อม ความสามารถในการพัฒนาตนเองไปสู่พฤติกรรมที่เหมาะสมและลงมือปฏิบัติและบรรลุจุดหมาย รวมทั้งได้เข้าใจในตนเอง สำรวจตัวเองเพื่อปรับปรุงแก้ไข พัฒนาตนเองให้ไปสู่จุดหมาย"

นิยามและความหมายของศักยภาพชุมชน

เฉลิมชัย ปัญญาดี และเทพ พงษ์พานิช (2545: 5) ได้ให้นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการไว้ใน การวิจัยและพัฒนา ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า "ศักยภาพชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ความพร้อมของสมาชิกในชุมชนหรือองค์กรในชุมชนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์โดยเฉพาะด้าน

รายได้จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน” และผลการวิจัยในครั้งนี้ เฉลิมชัย ปัญญาดี และเทพ พงษ์พานิช (2545: (3)) ได้กล่าวถึงศักยภาพชุมชนไว้ว่า “โดยภาพรวมชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มขึ้น มีขีดความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในชุมชน โดยเฉพาะด้านการอำนวยความสะดวก การดูแลความปลอดภัย และการกำหนดระเบียบการท่องเที่ยวในชุมชน”

ทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ ศักยภาพการพัฒนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2542: 32-39) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีศักยภาพในการพัฒนาและการแพร่กระจายไว้ใน ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่าและการใช้ประโยชน์ สรุปได้ดังนี้

1 ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบด้วย 6 ปัจจัย คือ (1) ทรัพยากรมนุษย์ (2) องค์ประกอบทางสังคม (3) ภาวะผู้นำในชุมชน (4) การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกัน (5) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับรัฐ (6) การฝึกอบรม

2 คำอธิบายประพจน์ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาที่เป็นความจริงที่เกิดจากการพัฒนาของชุมชนได้กล่าวไว้ 6 ประการ คือ

- 1) การพัฒนาของชุมชนใดขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั้น
- 2) การพัฒนาของชุมชนใดขึ้นอยู่กับทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนนั้น
- 3) การพัฒนาของชุมชนใดขึ้นอยู่กับผู้นำของชุมชนนั้น
- 4) การพัฒนาของชุมชนใดขึ้นอยู่กับองค์การทางสังคมของชุมชนนั้น
- 5) การพัฒนาของชุมชนใดขึ้นอยู่กับโลกภายนอกของชุมชนนั้น
- 6) การพัฒนาของชุมชนใดขึ้นอยู่กับการศึกษาของชุมชนนั้น

3 การตั้งสมมุติฐานในการพัฒนาศักยภาพชุมชน จากทฤษฎีศักยภาพการพัฒนา ผู้วิจัยก็สามารถตั้งสมมุติฐาน (hypothesis) เป็นกรอบคิดในการวิจัยได้ดังนี้

1) ชุมชนใดประชาชนแต่ละคนมีกรรมสิทธิ์ที่ดินยิ่งมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ชุมชนมีการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

2) ชุมชนใดยิ่งมีอัตราการเพิ่มประชากรในวัยทำงานมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ชุมชนนั้นพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

3) ชุมชนใดมีจำนวนและประเภทของหัวหน้า (หรือผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการ) ยิ่งมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ชุมชนพื้นที่มีการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

4) ชุมชนใดประชากรมีส่วนร่วมกับองค์กรของหมู่บ้านมากเพียงใด ก็ ยิ่งทำให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

5) ชุมชนใดประชากรมีการติดต่อสัมพันธ์กับข้าราชการของรัฐมากเท่าใด ยิ่งทำให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

6) ชุมชนใดประชากรได้รับการฝึกอบรมยิ่งมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ชุมชนมีการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

ในขณะเดียวกัน เอลมัน อาร์. เซอร์วิส (Elman R. Service) อ้างใน สนธยา พลศรี (2545: 162-164) ในทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน ซึ่งสรุปทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของการวิวัฒนาการไว้ในข้อสุดท้ายว่า ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของการวิวัฒนาการเชื่อว่า การพัฒนาแต่ละสังคมต้องเจริญก้าวหน้าตลอดไป เมื่อวิวัฒนาการถึงขีดสุดแล้ว จะถึงจุดอิ่มตัวและมีการเสื่อมถอยลงไปยังสังคมที่ล่าหลังจะเจริญก้าวหน้าขึ้นมาแทนที่เสมอ ในการพัฒนาชุมชนจึงไม่จำเป็นที่จะต้องนำตัวแบบของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาไปใช้ทั้งหมด แต่ควรแสวงหาตัวแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อไป

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ ศักยภาพชุมชน การพัฒนาศักยภาพ และการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่กล่าวมาตั้งแต่ต้น ผู้วิจัยได้นำความรู้เหล่านี้มาประมวลเป็นความรู้ใหม่ทำความเข้าใจกับนิยามและความหมายที่ปรากฏอยู่ในแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดมาเป็นแนวทางในการสร้างค่านิยมในเรื่องที่ผู้วิจัยจะทำการวิจัยและใช้ประกอบคำอธิบายวิเคราะห์การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวที่ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้งานวิจัยของผู้วิจัยได้สมบูรณ์ในเรื่องของความหมายและเนื้อหาที่ทำการวิจัยมากยิ่งขึ้น

แนวความคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

จากการสำรวจเอกสารไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของบุคคลโดยตรง แต่มีการศึกษาถึงศักยภาพของชุมชน หรือองค์กร โดยสุวิทย์ ธีรศานวัต อ้างใน ชชาติชาย มณีกาญจน์ (2538: 36) กล่าวว่าศักยภาพของชุมชน หมายถึง ขีดความสามารถในอันที่จะตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของคนส่วนใหญ่ในชุมชน รวมทั้งความสามารถของชุมชนในการประสานความร่วมมือการดำเนินงานกับคนภายในชุมชน ขณะเดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชนทั้งนี้ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อความปึกติสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการดำเนินงานใดๆ นั้น ได้แก่ โครงสร้างของประชาชน ระบบเครือญาติ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศวิทยา โครงสร้างและระบบการปกครอง อาชีพ และระบบการผลิต ปัจจัยในการผลิตและระบบความเชื่อ

ตัวอย่างของศักยภาพชุมชนดังกล่าวนี้ อคิน รพีพัฒน์ อ้างใน อำไพ อุตตาธรรม (2542: 36) ได้ศึกษาและแสดงบทพบทพิสูจน์ว่าชาวบ้านยกกระบัตรมีศักยภาพและใช้กระบวนการจัดการในการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์กับชุมชนของตนเองได้ เช่น ประเพณีการลงแขก เป็นต้น สำหรับการศึกษานี้ของ สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2533: 36) ได้กล่าวว่าก่อนที่จะมีระบบบริหาร

ราชการเข้าไปมีบทบาทในชุมชนนั้น ชุมชนมีระบบการจัดการภายในชุมชนอยู่ก่อนแล้ว ระบบเครือญาติ ระบบการคัดเลือกผู้นำ ระบบเหมืองฝายต่างๆ ระบบศาลเฒ่าศาลแก่ ที่ทำหน้าที่พิจารณาดีแก้ไขคลี่คลายความขัดแย้งหรือกรณีพิพาทในชุมชนนอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านอีกทั่วประเทศนับร้อยที่พยายามชวนชาวยวมกลุ่มรวมตัวกันจัดการทำกิจกรรมรวมกันเป็นกลุ่ม โดยผู้นำทางความคิดปราชญ์ชาวบ้าน ปัญญาชน และนักวิชาการในท้องถิ่น สามารถนำพลังทางวัฒนธรรมมาฟื้นฟู แก้ไขปัญหาและพัฒนาสร้างสรรค์ชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนทางด้าน อนเนก นาคะบุตร อ้างในอำไพ อุตตาธรรม (2542: 36) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองและได้สรุปผลการศึกษาว่า ราชอาณาจักรมีบทบาทจัดการตนเองในเรื่องของการแก้ไขปัญหา จัดการเรียนรู้ หาทางออกในเชิงดินร่นโดยได้ประสบทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวมากมายทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งตรงกับผลการศึกษาสุเทพ แสงมงคล (2543: 16) ที่ได้เสนอว่าชาวนาในบริบทที่ทุนนิยมแทรกแซงอย่างหนักนั้นพยายามดิ้นรนเพื่อดำรงอยู่ในชุมชนโดยพยายามปรับปรุงรูปแบบการใช้แรงงาน ปรับรูปแบบการใช้ทรัพยากรในการผลิตพืชเชิงพาณิชย์ แต่ปัญหาต่างๆ ไม่ได้ทำให้ชาวนาเหล่านี้หลุดพ้นจากหนี้สินไปได้เนื่องจากการปรับตัวของชาวนาเป็นไปในระดับปัจเจกและชุมชนไม่ได้เป็นการปรับตัวเพื่อต่อสู้กับระบบตลาด และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้อย่างเต็มที่

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับศักยภาพในการศึกษาครั้งนี้อยู่ภายใต้กรอบแนวความคิดที่ว่าหมายถึงความพร้อมของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบกฎหมาย การให้ความสนใจในกระบวนการและขั้นตอน การจัดทำแผนรวมทั้งการหาบทบาทของตนเองที่เกี่ยวข้องกับการเข้าไปมีส่วนร่วมสนับสนุนและส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบล พร้อมกับการนำแผนพัฒนาตำบลไปใช้ในการพัฒนาตำบล

ฐานคิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชน

การพัฒนาวันนี้มีฐานคิดใหม่ ไม่ได้อยู่บนหลักคิดที่ว่าผู้คน “โง่ จน เจ็บ” อีกต่อไปแต่อยู่บนฐานของความเข้าใจเรื่อง “ศักยภาพ” ที่ต้องเข้าใจว่าชุมชนมีคน ความรู้ ทรัพยากร และสามารถทำให้เกิด “คุณภาพ” ได้โดยการเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยทั้งสามของชุมชน คือ คน สัมพันธ์กับความรู้ มีการเรียนรู้ก็เกิดความรู้ มีการบวนการเรียนรู้ต่อเนื่อง คนสัมพันธ์กับทรัพยากร มีการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยความรู้ ความรู้สัมพันธ์กับทรัพยากร คือการพัฒนา เป็นประสบการณ์ในการพัฒนา (เสรี พงศ์พิศ 2548 : 17)

ศักยภาพ กระบวนทัศน์พัฒนาใหม่ เครื่องมือสู่ชุมชนรู้ถึงศักยภาพของตน

การจัดทำ “ประชาพิจัย” หรือชื่อเต็มว่า “ประชาพิจัยและพัฒนา” (People Research and Development-PR&D) ซึ่งเป็นเครื่องมือหรือวิธีการหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และนำไปสู่การทำ “แผนแม่บทชุมชน” หัวใจของการทำประชาพิจัยอยู่ที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิธีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก (เสรี พงศ์พิศ 2549 : 84)

แผนแม่บทชุมชน คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นโดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริงของตนเอง และพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าว ไปสู่การปฏิบัติ ทำให้เกิดผลต่อชีวิตของชุมชน ทำให้ชุมชนพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง อันเป็นกระบวนการเรียนรู้หรือการทำแผนแม่บท

บทบาทของหน่วยงาน องค์กรและบุคคลที่นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชุมชน

7.1 เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (facilitator) คือ การไปสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชนมีความรู้ในทุกอย่างที่ยากทำ

7.2 เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (catalyst) ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เรียกว่า “นวัตกรรม” (innovation) ตัวอย่างเช่น การทำไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน

7.3 เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดเครือข่าย (networker) คือ การเชื่อมโยงผู้คนเป็นเครือข่าย ให้ผู้คนสื่อสารสัมพันธ์กัน ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มาร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหา ร่วมกันพัฒนาศักยภาพของตนเอง (เสรี พงศ์พิศ 2548 : 21-22)

สรุปการพัฒนาศักยภาพของชุมชน

การพัฒนาศักยภาพของชุมชน คือ การพัฒนาที่มีฐานคิดใหม่ว่า ชุมชนไม่ได้ “โง่ จน เจ็บ” แต่อยู่บนฐานของความเข้าใจเรื่อง “ศักยภาพ” ของชุมชนที่มี “คน ความรู้ ทรัพยากร”

การพัฒนาศักยภาพของชุมชน คือ การช่วยให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพของตนเอง (community empowerment) โดยการเชื่อมโยงระหว่าง “คน ความรู้ ทรัพยากร” จนเกิดความสัมพันธ์ซึ่งเรียกว่า “กระบวนทัศน์พัฒนาใหม่” ที่ประกอบไปด้วย “การเรียนรู้ การ

จัดการ และการพัฒนา” ซึ่งก็คือว่า ชุมชนมีการจัดการตนเอง มีการจัดองค์กรชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพการพัฒนาศักยภาพชุมชน คือ การเริ่มและเน้นที่การจัดกระบวนการเรียนรู้ (คนสัมพันธ์กับความรู้) กระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยความรู้ (คนสัมพันธ์กับทรัพยากร) และกระบวนการพัฒนาทุนของชุมชนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เป็นกระบวนการสร้างทุนความรู้ ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นประสบการณ์ในการพัฒนา (ความรู้สัมพันธ์กับทรัพยากร)

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สุภาพร มากแจ้ง (2539: 1) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็น ผลรวมของประสบการณ์พิเศษกับสัมพันธภาพซึ่งเกิดจากการเดินทางและการพักผ่อนต่างถิ่นเป็นการชั่วคราวโดยมิได้ประกอบอาชีพ

บุบผาคุมมานนท์ (2539: 1) ยังได้กล่าวเสริมอีกว่า การท่องเที่ยวนอกจากเป็นการเดินทางไปกลับแล้วกลับใช้เวลาเพียงชั่วคราวเพื่อพำนัก ณ จุดหมายปลายทางพร้อมทั้งแสวงหาความสุขสงบใจในชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วจะเดินทางกลับ อย่างไรก็ตามสามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวประกอบด้วยองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ

- 1) การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- 2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
- 3) การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่มีไ้เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้

ความสำคัญของการท่องเที่ยว ปัจจุบันถือได้ว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีความร่วมมือกันระหว่างประเทศในอันที่จะสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ความสำคัญของการท่องเที่ยว

ความสำคัญของการท่องเที่ยวจำแนกได้ 3 ด้านคือ

- 1) ความสำคัญต่อตัวบุคคล การท่องเที่ยวเป็นสิ่งสราญใจ ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับการ

พักผ่อนอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติตามมติเอกฉันท์ของสหประชาชาติในการประชุมครั้งที่ 21 พ.ศ.2510 อันเป็นปีท่องเที่ยวสากลว่า “การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มนุษยชาติต้องการที่สุดควรที่ รัฐบาลของทุกประเทศและมนุษยทุกคนจะส่งเสริมสนับสนุน”

1.1 การท่องเที่ยวเป็นการเปิดโลกทัศน์ ช่วยให้นักศึกษามีทัศนคติกว้างไกลสามารถรับรู้และเข้าใจสภาพการที่เป็นจริง จัดเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาที่คนทุกระดับสามารถมีประสบการณ์ร่วมกันได้

1.2 การท่องเที่ยวเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างมนุษยชาติ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทั้งระหว่างคนในชาติ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจอันดีให้แก่กัน

2) ความสำคัญต่อสังคม

2.1) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรม ทำให้เจ้าของถิ่นตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีประจำถิ่น เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนวัฒนธรรมประจำถิ่นของตน พร้อมใจกันเชิดชูทรัพยากรท้องถิ่นให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้มาเยือน

2.2) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่น ศิลปะพื้นบ้าน เป็นต้น

2.3) การท่องเที่ยวสร้างความเจริญไปสู่ท้องถิ่น ทั้งด้านการคมนาคม การสาธูปโภคและมาตรฐานการครองชีพ โดยเฉพาะท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

2.4) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งเจ้าของถิ่นและนักท่องเที่ยว

3) ความสำคัญต่อทางเศรษฐกิจ

3.1) การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศ ช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับดุลการชำระเงินของประเทศ รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทยมียอดเกินดุลอย่างสม่ำเสมอ

3.2) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการลงทุนทางธุรกิจ ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจการนำเที่ยว ธุรกิจอาหารและการพักผ่อน ธุรกิจการค้าของที่ระลึก

3.3) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการจ้างงานในธุรกิจและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรงและทางอ้อม

3.4) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราและการกระจายรายได้ให้แก่ท้องถิ่น (สุภาพร มากแจ้ง, 3-4)

ความเป็นมาของการท่องเที่ยว

อดีตที่ผ่านมาได้มีการนำเสนอแนวคิดเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติแผนแรกของประเทศไทย (พ.ศ. 2519) การนำเสนอในครั้งนั้นเป็นเพียงการกล่าวถึง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างกว้าง ๆ ไม่ปรากฏรายละเอียดและแนวทางที่ชัดเจน สิ่งที่น่าสนใจในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในการพัฒนาระบบท่องเที่ยวทั้งระบบ โดยผลของการพัฒนานั้นจะพิจารณาในมิติด้านเศรษฐศาสตร์เป็นด้านหลัก อย่างไรก็ตามเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในช่วงเวลานั้นสามารถสะท้อนภาพกิจกรรมท่องเที่ยวในกลุ่มผู้สนใจพิเศษ (special interest) ซึ่งกลุ่มนี้จะนิยมท่องเที่ยวในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเดินป่า การดูนก การดำน้ำ และการเดินชมศิลปวัฒนธรรม ลักษณะการท่องเที่ยวอย่างนี้จะกระจายลงไปในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเล็ก

ดังนั้นยุคเริ่มแรกของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย คือช่วงปี พ.ศ. 2519 เริ่มจะมีการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ควบคู่ไปกับความสนุกสนานเพลิดเพลินแต่สิ่งที่ยังขาดหายไปบางส่วนคือการพิจารณาเรื่องคนท้องถิ่นกลุ่มนักท่องเที่ยวยังเป็นกลุ่มเล็กและที่สำคัญมักจะเรียกขานกลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่มผู้สนใจพิเศษสำหรับในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจกล่าวได้ว่า เป็นเพียงการนำเสนอแนวคิดไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเท่านั้น

จากช่วงปี 2519-2535 ช่วงเวลา 16 ปีของการพัฒนาการท่องเที่ยว กล่าวได้ว่าประสบผลสำเร็จอย่างสูงในเชิงเศรษฐกิจและในแง่พัฒนาการนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นทุกปี เป็นผลทำให้รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอัตราการจ้างงาน อัตราการขยายตัวในภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องเติบโตขึ้นกระทั่งในปี 2530 ซึ่งประกาศให้เป็นปีการท่องเที่ยวไทย ถือว่าเป็นการเปิดประเทศสู่สังคมโลกในปี 2530-2535 นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยสูงขึ้นผลทางเศรษฐกิจ คือมีรายได้สูงขึ้นจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สูงขึ้นเป็นอันดับหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าส่งออกประเภทอื่น

นอกจากผลทางเศรษฐกิจแล้วการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมซึ่งกระจายลงไปในพื้นที่ท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศ อาทิ พัทยา ภูเก็ต เกาะสมุย กาญจนบุรี เชียงใหม่ ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในหลายประเทศไม่เฉพาะประเทศไทยเท่านั้น จากผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงได้มีความพยายาม ที่จะสรุปบทเรียนที่ผ่านมาพร้อมกับนำเสนอแนวคิด ในการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ถูกนำขึ้นมาพิจารณาอีกครั้ง สำหรับประเทศไทยโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ถือว่าเป็นหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง ได้ผลักดันให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ (ในช่วงปี พ.ศ.2530-2533) ผลการวิจัยในช่วงนี้ยังไม่มี ความ

สมบูรณ์ครบถ้วนในองค์ประกอบจำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมอย่างไรก็ตามการวิจัยทั้งสองพื้นที่ถือได้ว่าเป็นการริเริ่มแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ให้เกิดขึ้นในประเทศไทย

การบูรณาการให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดขึ้นในประเทศไทยจะเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งสภาวะการในปัจจุบันได้มีการตื่นตัวกันอย่างมากรับพิจารณาได้จากการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2538 – 2539 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ผลักดันให้เกิดนโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นโยบายดังกล่าวได้กำหนดทิศทางที่จะดำเนินงานเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง อาทิ การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากร พัฒนาเรื่องการจัดการบริการนำเที่ยว เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2539 – 2540 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ระดับชาติซึ่งนโยบายนี้จะต้องได้รับความเห็นชอบจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนั้นวิธีการที่จะกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงมุ่งเน้นและให้ความสำคัญในเรื่องขบวนการ กล่าวคือ แต่ละขั้นตอนจะผ่านการประชุมร่วมกันระหว่างทุกหน่วยงานผลที่ได้จากการประชุมหรือจะมากำหนดเป็นนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, มปป: 2-12)

สาระสำคัญและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(2538:4) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ไว้ว่า หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบในระบบนิเวศ นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจะเป็นกลุ่มผู้เดินทางที่แสวงหาสิ่งต่างๆดังนี้

1. กิจกรรมต่างๆที่ให้ประสบการณ์ที่หลากหลายให้มากขึ้น
2. ประสบการณ์จากการได้ไปเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และหรือประสบการณ์ที่ได้สัมผัส วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมที่แตกต่างจากที่ตนอยู่
3. โอกาสที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติ วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างในแต่ละพื้นที่

The Ecotourism Society (1991) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ใน ยุวดี นิรัตน์ตระกูล(2539:45) ไว้ว่า หมายถึง การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศและในขณะเดียวกันช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ธรรมชาติเกิดผลประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น

นักศึกษาศาสาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม รุ่นที่21 (2538:2) ได้อ้างแนวความคิดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสรุปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญหลักๆดังนี้

1.จะต้องมีผลกระทบต่อคนในท้องถิ่น (Less impact) ต่อดัชนีชี้วัดของชีวิตของคนในท้องถิ่น เช่น การออกแบบสิ่งก่อสร้างต้องมีสีที่กลมกลืนกับธรรมชาติ

2.ต้องมีการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว (Knowledge) โดยสื่อต่างๆเพื่อก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและได้รับความเพลิดเพลิน การสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์และช่วยลดผลกระทบต่างๆที่อาจจะมีผลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ (Local benefit) จากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการ การขายอาหาร การขายของที่ระลึก เป็นต้น

4.ประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม (Local participation) ตั้งแต่การวางแผนการตัดสินใจ การจัดการเพื่อให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538:6) ได้ตั้งเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ความยั่งยืน (sustainable) ซึ่งพิจารณาองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ

1.ต้องดำเนินการในขอบเขตตามลักษณะของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อการบวการการท่องเที่ยว

2.ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อการบวการการท่องเที่ยว

3.ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วน ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

4.ต้องขึ้นตามความปรารถนาของประชาชนในท้องถิ่นของพื้นที่ที่ท่องเที่ยวนั้นๆ

วรรณ วทัญญู (2539:75-76) ระบุว่า การท่องเที่ยวแบบ Ecotourism นั้นจะเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจจะแบ่ง Ecotourism ตามระดับความสนใจได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

1.กลุ่มนักธรรมชาติวิทยา (naturalists) ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเกี่ยวกับพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ

2.กลุ่มนักท่องเที่ยว (nature tourists) หรือที่รู้จักกันในนามนักนิยมนไพร จะมีจุดสนใจหลักที่ความงามธรรมชาติและการดำรงชีพแบบดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น

3.กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชอบแสวงหาความตื่นเต้นผจญภัย(Mainstream nature tourists) ในสภาพธรรมชาติที่ห่างไกลความเจริญและมีความลำบากในการเข้าถึง เช่น ลุ่มน้ำอะเมซอน ปาปัวนิวกินี หรือการเดินป่าและตั้งแคมป์บนเทือกเขาหิมาลัย เป็นต้น

4.กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติ (casual tourists) เพื่อเป็นการเพิ่มประสบการณ์ในการท่องเที่ยวของตน และยังกล่าวอีกว่าประเภทของ Ecotourism ที่ได้รับความนิยมในประเทศไทย ได้แก่

- ทัวร์เดินป่า (trekking tour) ทางเหนือของประเทศไทยโดยเฉพาะเส้นทางเชียงใหม่-แม่แตง เชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน และเชียงราย

- การล่องแพ(rafting) แม่น้ำกก เส้นทางเชียงใหม่-เชียงรายและการล่องแพในแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี

-ทัวร์ดำน้ำ(diving tours) ในแถบภาคใต้ เช่น เกาะพีพี สิมิลัน เป็นต้น การนั่งเรือแคนู รอบอ่าวพังงา(canoe padding tour)

ส่วนนัยย หนูผล(2542:30-32) ได้ระบุถึงเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถพิจารณาระดับความเข้มข้นได้จากปัจจัยต่างๆดังต่อไปนี้

1.ความสนใจในแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากประเภทและรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมไปเที่ยว โดยให้ความสำคัญการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมความรู้ด้านการอนุรักษ์ การรักษาสีงแวดล้อมและการสร้างความตระหนักในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีระดับความเข้มข้นของความสนใจในการพิจารณาดังนี้คือ

1.1สนใจแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น มีความสมบูรณ์หลากหลาย ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องให้ความสนใจในการท่องเที่ยว มีกิจกรรมที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมวลชนตามประเพณีนิยม

1.2มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เรียนรู้ สัมผัสและดูแลรักษาสภาพธรรมชาติและระบบนิเวศ เช่น การศึกษาธรรมชาติ การเดินป่า การดำน้ำดูปะการัง การดูนก หรือการส่องสัตว์ เป็นต้น

2.การเตรียมตัวก่อนเดินทางท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรจะมีการเตรียมตัวดังนี้

2.1มีการเตรียมการศึกษาหาความรู้ โดยศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และ/หรือเข้ารับการอบรมก่อนเดินทาง หรือโดยการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวก่อนเดินทาง

2.2มีการเตรียมอุปกรณ์เครื่องมือในการท่องเที่ยวครบถ้วนด้วยตนเองหรือตามคำแนะนำโดยให้ความสำคัญในอุปกรณ์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและไม่ทิ้งให้เป็นขยะมูลฝอยในขณะท่องเที่ยว เช่น กระติกน้ำ กล่องอาหาร กล่องสองทางไกล เป็นต้น

3.การปฏิบัติตัวในระหว่างการท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวควรมีการปฏิบัติตนดังนี้

- 3.1 ปฏิบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆหรือที่เห็นสมควร
- 3.2 มีความกระตือรือร้นในการรักษาสิ่งแวดล้อม
- 3.3 มีความสนใจใฝ่รู้ในระหว่างการท่องเที่ยว ให้ความสำคัญต่อข้อมูลกิจกรรมสื่อความหมายหรืออื่นๆที่จะเริ่มสร้างความรู้และความตระหนักที่ดี
- 3.4 มีความยินดีจ่ายเงินในการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม(เน้นการจ่ายทางตรงลงในพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น การบริจาค การจ่ายค่าบริการและการส่งเสริมแนะนำ เป็นต้น)
- 3.5 สนใจเข้าร่วมกิจกรรม และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

4. การปฏิบัติตนหลังการท่องเที่ยว หลังจากเดินทางกลับจากการท่องเที่ยวแล้ว นักท่องเที่ยวควรมีการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม ดังนี้

- 4.1 มีความรักและหวงแหนทรัพยากรที่ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นหลังจากการท่องเที่ยว
- 4.2 มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- 4.3 ช่วยสื่อ ขยาย เผยแพร่ข้อมูลที่ได้รับต่อผู้อื่น

กระบวนการวัดความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถใช้พิจารณาตนเอง เพื่อเพิ่มพูนและสร้างจิตสำนึกแก่ตนเอง อย่างไรก็ตามการบริการนำเที่ยวอาจใช้เกณฑ์ดังกล่าวในการส่งเสริมการขาย ยกย่องและสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้

หลักสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism)

วรรณ วรชวานิช(2539:76-77) ได้ระบุถึง หลักสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) ไว้ดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว(Zoning of the various activities) โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย เช่น ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (geographical information system-GIS)

2. การควบคุมนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบนิเวศที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติ (fragile ecosystem) โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่

3. การเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งในแง่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและประสบการณ์การท่องเที่ยว เช่น การเล่าประวัติย่อๆของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวก่อนหรือระหว่างการเดินทางไปถึง ตลอดจนลักษณะที่สำคัญๆของพื้นที่นั้นๆหรืออาจจัดตั้งศูนย์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญๆซึ่งอาจมีทั้งภาพนิ่ง วิดีทัศน์หรือแผ่นพับ เพื่อให้ภาพรวมหรือข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวกำลังจะไปเยือน

4. ส่งเสริมและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยลดความแออัดให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก

5.การนำกฎหมายมาบังคับใช้อย่างจริงจังสำหรับผู้กระทำผิด เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบเก็บหรือมีปะการัง และพันธุ์สัตว์น้ำที่หายากไว้ในครอบครอง การล่าสัตว์ในเขตหวงห้ามฯลฯ

6.การควบคุมสิ่งก่อสร้างต่างๆในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมรวมทั้งการควบคุมระบบกำจัดขยะสิ่งปฏิกูลและน้ำเสียจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ

Adhikary M. (1998) แห่งมหาวิทยาลัยเดลลฮี อ้างในวิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ (2540:60-62) ได้เสนอรูปแบบการจัดการที่เรียกว่า 7-s model มาใช้กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1.กลยุทธ์(strategy) หมายถึง กลยุทธ์ที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนกันระหว่างวัตถุประสงค์ การจัดดับความสำคัญการควบคุมและขอบเขตของกิจกรรมต่างๆของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุดซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผน การดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย เช่น บริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อที่จะสามารถหากลยุทธ์ที่เหมาะสมที่นำไปสู่เป้าหมายนั้น

2.โครงสร้าง(structure) หมายถึง โครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับขั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว ในบางประเทศจะมีกระทรวงการท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยว ในบางประเทศจะมีกระทรวงการท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นผู้จัดการ ผู้ดูแลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งองค์กรการท่องเที่ยวระดับชาติ เจ้าของธุรกิจนำเที่ยว ตัวแทนการท่องเที่ยวภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งกลุ่มเจ้าของโรงแรม ที่พัก ยานพาหนะ มัคคุเทศก์ โดยแต่ละหน่วยจะทำงานในลักษณะเชื่อมโยงกัน มีเครือข่ายจัดการที่เหมาะสม เช่น ถ้ามีแนวคิดทางด้านการบริการ แนวคิดนี้ก็ยังสามารถเข้าไปในนโยบายของกระทรวงและจะสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องกันในทุกระดับทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ดังนั้นการมีโครงสร้างที่ดีและเป็นรูปธรรมก็จะสามารถทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จได้

3.ระบบ(system) หมายถึง ระบบในการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่นๆด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานความร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4.บุคลากร (staff) บุคลากรนับเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินการต่างๆสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ซึ่งพอจะแยกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ ทำงานดี ประสพผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่ทำงานหนัก เอาจริงเอาจัง รวดเร็วมีความสามารถโดยเฉพาะในการคำนวณผลได้ ผลเสีย กำไร ขาดทุน จะทำในสิ่งที่ได้รับผลตอบแทนรางวัล สิ่งที่ต้องคุ้มค่า

กลุ่มที่ 3 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ทำงานเพราะต้องการได้งาน อยู่ระหว่างการหางานไม่ได้สนใจในรูปแบบของงานว่าเป็นอย่างไร ไม่สัมผัส ไม่จริงใจจริงจังกับงาน

ดังนั้น ในการเลือกบุคคลที่จะมาดำเนินการในด้านการท่องเที่ยวจึงพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5.ทักษะ (skill) ในการทำงานทุกอย่างจะต้องอาศัยความชำนาญ งานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพโดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่าง คือ ความรู้ ทักษะและทัศนคติต่องาน ความรู้ในงานเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการที่จะทำให้การทำงานต่างมีประสิทธิภาพ ความรู้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่รู้ว่าจะทำอะไร แต่ต้องรู้ทุกอย่างว่าคืออะไร ที่ไหน อย่างไรและทำไม รวมทั้งต้องเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งความรู้นั้นอาจเป็นความรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งอาจได้มา ดังนั้นผู้ที่ทำงานได้ในการท่องเที่ยวควรมีทั้งความรู้ มีทักษะในงานที่เกี่ยวข้องเฉพาะสาขาด้วย เพราะธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต้องการผู้มีความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษ

6.รูปแบบ(style) หมายถึง การรวมกันระหว่างบุคลากรกับทักษะ แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ

6.1 เผด็จการ(Autocratic style) หรือ บนลงล่าง (top down style) หมายถึง การสั่งการจากส่วนบนลงสู่ส่วนล่าง หรือจากผู้บังคับบัญชาลงสู่ผู้ใต้บังคับบัญชา รูปแบบนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่พึงพอใจเพราะไม่ชอบถูกสั่งให้ทำตาม แต่มักจะชอบมีเหตุผลที่มีส่วนร่วมพูดคุย ให้คำแนะนำมากกว่า

6.2ประชาธิปไตย(Democratic style) หรือ ล่างขึ้นบน (bottom-up) ซึ่งตรงกันข้ามกับรูปแบบแรก รูปแบบนี้จะเป็นการร่วมกันในการวางแผน การจัดการ ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย จึงมักประสบผลสำเร็จในการจัดการ

7.การแบ่งปัน(Share) หมายถึงการแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น ความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นักท่องเที่ยวในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันหลายด้าน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นโดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวได้นำข้อมูลต่างๆมาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนด

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539:11) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศและได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจโดยการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่คู่สังคมมนุษย์และก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,2539:60) ส่วน วรรณพร วณิชชุกร(2540:38) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวแนวใหม่ที่พยายามจะให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวให้น้อยที่สุด เป็นการท่องเที่ยวที่ปลูกจิตสำนึกของนักท่องเที่ยว ให้มีความรับผิดชอบต่อพืช สัตว์ คนในแหล่งท่องเที่ยว มิใช่เดินทางเพื่ออวดโอ่โก้หรู แล้วทิ้งปัญหาต่างๆมากมายไว้เบื้องหลัง โดยไม่มีความรับผิดชอบต่ออย่างที่ผ่านมา ในทำนองเดียวกัน น้าชัย ทะนุผล(2543) อ้างใน ภาณุ ไทยเจริญ(2547:10) กล่าวเสริมว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

แนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ทวีเดช ทองอ่อน(2541:4)ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวทางไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ก่อให้เกิดการเรียนรู้และปลูกฝังจิตสำนึกและประสานการมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง ในทำนองเดียวกัน สิ้นธุ์ สโรบล(2543:5) ได้ให้แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า ท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม ท้องถิ่นในที่นี้อาจหมายถึง ชุมชน(community)ประชาชน(people ,local people) หรือรัฐบาลท้องถิ่น องค์การปกครองท้องถิ่น(local government)ทั้งนี้ควรเป็นท้องถิ่นที่เป็นประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการจัดการ

สุรเชษฐ เชนฐมาส (2544) อ้างใน ธีรพัฒน์ ตี้อตัน (2546: 26) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีแนวความคิดพื้นฐาน หรือหลักการที่ควรพิจารณาอยู่ 4 ประการได้แก่

- 1.การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะให้ความระมัดระวังพิเศษในการเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมธรรมชาติและข้อพึงระมัดระวังประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็คือ ถ้าหากนักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและ/หรือความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวแล้วเข้าไปประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็อาจส่งผลกระทบต่อด้านลบแก่สิ่งแวดล้อมธรรมชาติได้สูงกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ เพราะกิจกรรมส่วนใหญ่ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติและห่างไกลจากสายตาของเจ้าหน้าที่

2. การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติหากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบกระเทือนจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเหล่านั้นจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายด้วยคุณค่าไปก็มีอย่างสูง ดังนั้นการให้ความรู้ความเข้าใจและ/หรือการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนเกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อม ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อให้คงอยู่สนองความต้องการของคนทั่วไปจึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ นอกจากนี้การสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ยังรวมถึงบุคคลกลุ่มอื่นๆ เช่น ราษฎรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวด้วย

3. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

หลักการข้อนี้มีความสัมพันธ์กับการสร้างจิตสำนึกโดยตรง กล่าวคือ นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (eco-tourist) มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนา หรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ และแสวงหาประสบการณ์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น นิยมที่จะเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำหาย และมักจะไม่สนใจกับความสะดวกสบาย กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงต้องการการบริการและยังอำนวยความสะดวกประเภทที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อมมากกว่า ดังนั้นการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงควรต้องพิจารณาถึงการจัดให้มีการสื่อความหมายธรรมชาติ เพื่อให้ได้รับข้อมูลข่าวสาร และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติในแง่มุมต่างๆ ทั้งในระดับกว้างและระดับลึกซึ้ง ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวและได้รับความพึงพอใจกลับไป

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การลงทุนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำ (Low scale-low impact tourism development) การเป็นมัคคุเทศก์ (nature guides) การนำ

สินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยว และการจ้างงานในส่วนบริการอื่นๆเป็นต้น

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

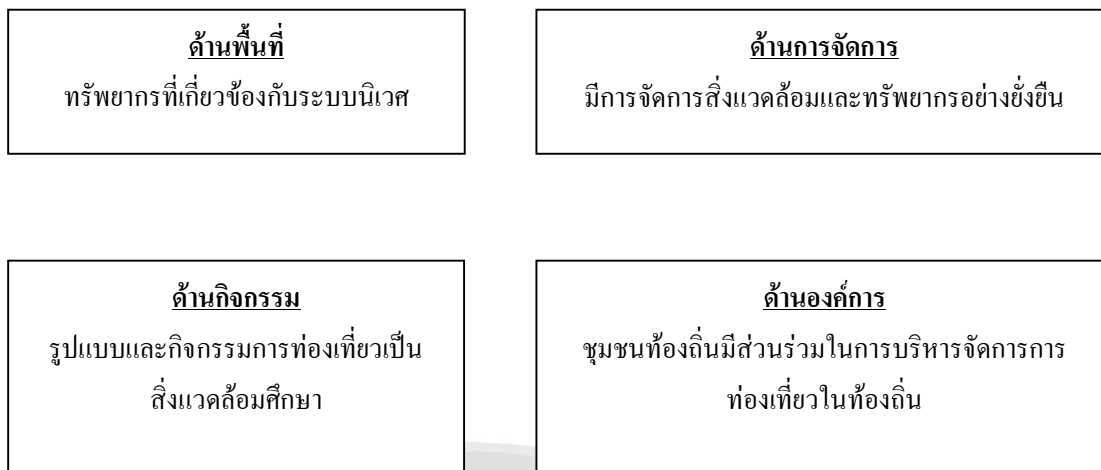
องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544:2-3)

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น(identity or audemic or endemic or unique) ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ(nature-based tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน(sustainable managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้(Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (environmental education-based tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชากรท้องถิ่น(Involvement of local community or people participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน(community participation- based tourism)

ภาพ องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ

กิจกรรมนันทนาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กระบวนการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ เพลิดเพลิน ศึกษาเรียนรู้และมีความสุข ตื่นเต้นในทัศนียภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเป็นสื่อกลางนำการท่องเที่ยวไปสู่เป้าหมาย ดังนั้น กิจกรรมที่เหมาะสมควรปะกักิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการได้รับความเพลิดเพลิน ทั้งนี้กิจกรรมเหล่านั้นต้องเป็นกิจกรรมที่เกิดผลกระทบน้อยที่สุดหรือไม่เกิดขึ้นเลย สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยทั่วไปที่นักท่องเที่ยวนิยมและเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ตามแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีดังนี้คือ (นำชัย ทะนุผล, 2542:58)

1.กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ ได้แก่ การเดินป่าศึกษาความหลากหลายของธรรมชาติ การส่องสัตว์/ดูนก การเที่ยวถ้ำ/น้ำตก การพายเรือศึกษาธรรมชาติและความหลากหลายของผืนน้ำ การดำน้ำดูปะการัง การศึกษาท้องฟ้า การตกปลา การตั้งแคมป์ศึกษาธรรมชาติสันโดษ และการขี่จักรยานท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น

2.กิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ การชมความงดงาม ความเก่าแก่ ความมีลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์ การศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ การศึกษาชื่นชมงานศิลปกรรมและวัฒนธรรม

รวมทั้งร่วมกิจกรรมเรียนรู้พฤติกรรมของผู้คน และศึกษาเรียนรู้การผลิตสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา(2542: 409-414) ได้กล่าวว่าการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาตินั้นเป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งกิจกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยสามารถจัดแบ่งกลุ่มได้ 2 กลุ่ม คือ

1.กลุ่มกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลักเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ต้องอาศัยธรรมชาติทั้งหมดในการรองรับโดยเน้นเรื่องของการเรียนรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่

1.1 กิจกรรมเดินป่า ลักษณะของกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้เดินป่าระยะไกล(ตั้งแต่2กิโลเมตรขึ้นไป) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดด้วยเส้นทางเท้าที่ตัดผ่านเข้าไปในป่าที่มีจุดสวนงามดึงดูดความสนใจทางธรรมชาติ วิทยาทาน นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังได้มีโอกาสเรียนรู้สรรพสิ่งจากธรรมชาติจากผู้นำทางที่มีความรู้ด้านนิเวศวิทยาและจากสื่อความหมายธรรมชาติในรูปแบบต่างๆอาจจะมีการพักผ่อนในป่าด้วยก็ได้แต่สิ่งที่สำคัญจะต้องนำสิ่งของอุปโภคบริโภคทั้งหลายออกจากป่าให้หมด รวมทั้งขยะต่างๆด้วย

1.2กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ ลักษณะของกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในเรื่องต่างๆผ่านทางสื่อความหมายธรรมชาติรูปแบบต่างๆที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ นอกเหนือจากการให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินจากการได้มาเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติแล้ว กิจกรรมศึกษาธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ การบริการศูนย์นักท่องเที่ยว(visitor center)นิทรรศการกลางแจ้ง(outdoor exhibit) เส้นทางเดินเท้าเพื่อศึกษาธรรมชาติ(nature interpretative trail)ซึ่งนักท่องเที่ยวมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบพื้นที่รักษาความสะอาดและไม่กระทำพฤติกรรมเชิงทำลายต่างๆ เช่น ถอดป้ายทิ้ง ขีดเขียนลงบนแผ่นป้ายหินหรือต้นไม้ ไม่ส่งเสียงดังรบกวนความสงบตามธรรมชาติ โดยมัคคุเทศก์มีหน้าที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวก่อนเข้าไปทำกิจกรรมว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร จึงจะรักษาสภาพธรรมชาติและก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่

2.กลุ่มกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศเสริม เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อาศัยธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญในการประกอบกิจกรรม โดยเน้นถึงประสบการณ์หรือการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติไม่มากนัก แต่จะเป็นการได้ใกล้ชิดชื่นชมธรรมชาติมากกว่า ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่

2.1 กิจกรรมชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ ลักษณะของกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและใกล้ชิดกับธรรมชาติ ซึ่งอาจทำได้ในลักษณะการเดินเล่นตามเส้นทางที่จัดไว้ให้ หรือเดินตามชายหาดต่างๆหรือเป็นจุดที่อยู่กับที่ นักท่องเที่ยว

ได้ชมธรรมชาติ ณ จุดต่างๆที่มีคุณค่าความงามของธรรมชาติและความสะดวก มีการกล่าวกันว่าการได้ชื่นชมใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นโอกาสหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ นอกจากนี้การชมทิวทัศน์ธรรมชาติอาจทำให้ได้ในลักษณะของการนั่งรถยนต์ไปตามทางที่ผ่านธรรมชาติที่สวยงาม และมีจุดพักชมทิวทัศน์เป็นระยะตามความเหมาะสม แต่สิ่งที่น่าสนใจที่สำคัญคือ สภาพภูมิทัศน์ที่สวยงามแปลกตา ตลอดจนลำดับของสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางที่มีความหลากหลายและต้องเน้นการให้ความเคารพกับความเป็นธรรมชาติ เช่น ไม่ก่อให้เกิดเสียงดังรบกวนความสะดวก การรักษาความสะอาด เป็นต้น

2.2 กิจกรรมขี่จักรยานตามเส้นทางธรรมชาติ ลักษณะของกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้ขี่จักรยานชื่นชมความงามของธรรมชาติตามเส้นทางที่กำหนดไว้ ซึ่งกิจกรรมนี้ต้องอาศัยอุปกรณ์ คือ รถจักรยานธรรมดาหรือรถจักรยานเสือภูเขา โดยเส้นทางขี่จักรยานไม่ควรเป็นเส้นทางเดียวกับเส้นทางเดินเท้าเพื่อกิจกรรมเดินป่าหรือศึกษาเส้นทางธรรมชาติหรือดูนก แต่ควรเป็นเส้นทางที่มีความลาดชันในระดับต่างๆกันตลอดเส้นทาง ตั้งแต่ 0-20% และต้องเป็นเส้นทางที่ไม่ผ่านบริเวณการดำรงชีพหรือสืบต่อพันธุ์ของสัตว์ป่า สภาพภูมิประเทศควรมีลักษณะต่างกันไปเพื่อท้าทายและไม่เกิดความเบื่อหน่าย ตลอดจนมีจุดสนใจและความงดงามตามธรรมชาติ ส่วนการพัฒนาเส้นทางจักรยานควรเน้นให้เข้ากับสภาพธรรมชาติ ไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ ต้องไม่ทำเส้นทางด้วยวัสดุก่อสร้าง อาจมีการทำร่องระบายน้ำหรือสะพานไม้อย่างง่ายๆในบริเวณที่ลุ่มหรือร่องน้ำนั้น แต่สิ่งที่ควรระวังจากกิจกรรมนี้ ต้องดูแลเส้นทางขี่จักรยานให้อยู่ในสภาพใช้การได้ และดูแลรักษาความสะอาด ตลอดจนกวดขันให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้

2.3 กิจกรรมปีนเขา ลักษณะของกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่มุ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในแง่การทำหายความยากลำบากที่ธรรมชาติสร้างไว้ ซึ่งบริเวณที่อนุญาตให้มีการปีนเขาควรมีความปลอดภัยในระดับหนึ่ง และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายกับสภาพธรรมชาติ

2.4 กิจกรรมพักผ่อนด้วยเต็นท์ ลักษณะของกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้พักผ่อนแบบกางเต็นท์ ซึ่งมีหลายรูปแบบตั้งแต่พักแรมแบบเต็นท์ที่มีการพัฒนาแล้วในเขตบริการ จนถึงพักแรมกลางป่าที่ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใดๆเลย โดยมุ่งให้นักท่องเที่ยวได้อยู่กับธรรมชาติและสัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด อาจกระทำร่วมกับกิจกรรมท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น การเดินป่า การศึกษาธรรมชาติ การดูนก เป็นต้น แต่สิ่งที่ควรระวังจากกิจกรรมนี้คือ ต้องดูแลบริเวณที่กางเต็นท์ให้สะอาดเรียบร้อย ถ้าหากในกรณีที่พักเต็นท์อยู่ในเขตบริการ ควรจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นให้ เช่น ลานกางเต็นท์ ถังขยะ ห้องน้ำ ห้องสุขารวม บริเวณที่ชำระล้าง บริเวณที่ประกอบอาหาร และลานแคมป์ไฟรวม ตลอดจนจัดกิจกรรมแคมป์ไฟให้นักศึกษาได้

เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติมากกว่าความสนุกสนาน ด้วยการรวมกลุ่มกันร้องเพลง ดื่มของมีนเมาจนทำลายความสงบของพื้นที่

2.5 กิจกรรมพักผ่อนรับประทานอาหาร ลักษณะของกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวพักผ่อนโดยนำอาหารไปรับประทานหรือซื้อจากร้านค้าใกล้เคียงในบริเวณที่จัดไว้ให้ ซึ่งมักจะทำร่วมกับกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เช่น การเดินป่า ขี่จักรยาน เดินชมธรรมชาติ เทียน้ำตก เป็นต้น ควรจัดให้มีสถานที่นั่งพักผ่อนรับประทานอาหารที่บรรยากาศสงบและนักท่องเที่ยวได้ชื่นชมกับธรรมชาติมากกว่าบรรยากาศที่ให้มีเครื่องดนตรีส่งเสียงดัง ส่วนการจัดพื้นที่สำหรับกิจกรรมนี้ควรจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นให้ เช่น โต๊ะ ม้านั่ง ถังขยะ ที่ล้างมือ ห้องสุขา อาจมีเตาย่างอาหารด้วยก็ได้ เป็นต้น นอกจากนี้บริเวณที่จัดควรเป็นที่ร่ม มองเห็นน้ำ หรือภูมิทัศน์สวยงามไม่เป็นแหล่งที่เปราะบางทางนิเวศ และควรจัดไม่ไกลจากที่จอดรถมากนัก แต่สิ่งที่ควรระวังจากกิจกรรมนี้คือ ให้นักท่องเที่ยวช่วยกันรักษาความสะอาด ระวังถังขยะไฟ และไม่ให้อาหารแก่สัตว์ป่าหรือให้ทิ้งเศษอาหารหรือขยะไว้ในถังขยะ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้มีลักษณะเฉพาะเหมาะสมกับบางพื้นที่และบางกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่างกัน มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกหรือเครื่องมือต่างกัน รวมทั้งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับที่ต่างกันด้วย ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว เมื่อพิจารณาประกอบกับกรอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถประเมินความเหมาะสมในการจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ซึ่งกิจกรรมที่มีแนวโน้มเป็นกิจกรรมเชิงนิเวศหรือกึ่งเชิงนิเวศ จะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบนิเวศในพื้นที่เกี่ยวข้องกับประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่นค่อนข้างมาก กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความเหมาะสมต้องมีการจัดการที่ลดผลกระทบด้วย หากปราศจากมาตรการลดผลกระทบที่ดีแล้วกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นตัวเร่งการล่าลายทรัพยากรให้เสียหายเร็วยิ่งขึ้น(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544:40)

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการเชิงนิเวศ

การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยแนวคิดพื้นฐานซึ่ง ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527:6-7) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมว่าหมายถึงกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปแบบของบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรการอาสาสมัคร ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือ

หลายเรื่องรวมกันที่เกี่ยวข้องกับในเรื่องต่อไปนี้ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือ กิจกรรมเพื่อจัด และแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

นอกจากนี้ เจมส์ คัดดี ปิ่นทอง (2527: 272-273) ได้แบ่งขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

อานาจ อนันตชัย (2526: 132) ได้มีข้อควรพิจารณาถึงการที่คนเรามีความปรารถนาที่จะร่วมมือกันทำงานต่าง ๆ นั้น ก็เนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญดังนี้

1. มีความต้องการที่จะได้ร่วมทำตามกลุ่ม หรือ หมู่พวก
2. มีความต้องการที่จะเป็นผู้ที่มีความสำคัญ
3. มีความต้องการที่จะได้รับผลประโยชน์
4. มีความต้องการที่จะทดลองทำ
5. มีความต้องการที่จะแก้ตัว หรือต้องการที่จะทดแทนความผิดพลาดที่เคยทำมาในอดีต

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันนิเทศศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540:21) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า แนวคิดของการมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องใน

กระบวนการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายนักในภาวะสังคมปัจจุบัน ปัจจุบันการมีส่วนร่วมยังอยู่ในวงจำกัด และขาดความสมดุล เช่นความร่วมมือระหว่างอุทยานแห่งชาติกับองค์กรปกครองท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์การร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่กับผู้ควบคุมดูแลทรัพยากร และประสานงานระหว่างผู้ประกอบการกับส่วนราชการ เป็นต้น รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงเป็นลักษณะของการมีกิจกรรมที่มีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว มีเพียงองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นบางแห่งเท่านั้นที่มีโอกาสในการจัดการการในบางพื้นที่ ประชาชนได้จัดตั้งกลุ่มและดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเอง โดยเสนอการเยี่ยมเยือนพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนและพื้นที่อนุรักษ์ใกล้เคียง

กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นเป้าหมายสำคัญได้รับการเน้นให้มีในกระบวนการท่องเที่ยวแนวใหม่ ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์กรรวมของระบบสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ให้ความสำคัญ โดยจัดเป็นหนึ่งในองค์กรหลักของการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ กลยุทธ์การมีส่วนร่วมจึงประชาชนท้องถิ่นครอบคลุมการมีส่วนร่วมขององค์กรอื่นๆ ด้วย แต่ได้เน้นการให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่นในอันที่จะมีบทบาทในการกำกับดูแลและควบคุมการท่องเที่ยวได้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ประชาชนในชุมชนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมาก เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของท้องถิ่นสามารถเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ที่เกี่ยวกับกระบวนการท่องเที่ยวระดับต่างๆ ได้

ความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกทุกคน ซึ่งมีความรัก ความหวงแหน พึ่งพิง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงหน่วยงานของรัฐกับชุมชนเอง และระหว่างเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยในส่วนที่เชื่อมโยงหน่วยงานของรัฐกับชุมชนจะอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จัดขึ้น โดยเอกชนหรือบริษัทท่องเที่ยว เช่น ร่วมพัฒนาจุดขายต่างๆ ได้แก่ ที่พักอาศัย ภัตตาคาร การนำเสนอลูกค้า ด้านวัฒนธรรมศิลปะและประเพณีต่างๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ ในกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พัฒนาให้เกิดความรัก ความหวงแหน ดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เพิ่มพูนรายได้จากระบบ และเรียนรู้ เข้าใจปฏิบัติได้ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและสามารถมีสัมพันธภาพธุรกิจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เป้าหมายของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

1. ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ และตัดสินใจในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และให้มีส่วนร่วมรับรู้ระดับชาติ แผนระดับท้องถิ่น ระบบปฏิบัติการโครงการและกิจกรรมต่างๆ โดยมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ ความเข้าใจ ปฏิบัติได้ในการจัดการและดำเนินเชิงธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นร่วมมีความรัก ความหวงแหน ดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตอย่างเหมาะสมโดยมีส่วนร่วมในการประเมินผลและกำหนดนโยบาย
3. ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งองค์กร เพื่อเป็นศูนย์เชื่อมโยงภายนอก ทั้งที่เป็นองค์กรของรัฐ เอกชน นิติบุคคล หรือเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย (RESEARCH METHODOLOGY)

การวิจัย การพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ประชาชนและการพัฒนาองค์ความรู้ที่ประชาชนมีอยู่ และประชาชนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR (Participatory Research) และเพื่อให้วัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์ คณะผู้วิจัยจึงกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เพื่อสำรวจและกำหนดทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวของชาวบ้านในชุมชนแม่แรม โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนแม่แรม มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนแม่แรมจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรขึ้นมา เพื่อดำเนินกิจกรรมที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนที่นำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนา มี 2 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพ ด้านการบริหาร จัดการ กลุ่มหรือองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
2. ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาให้เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชน

เพื่อตอบคำถามการวิจัยในการเข้าไปศึกษาวัฒนธรรมชุมชนแม่แรม ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research PAR) โดยผู้วิจัยเชื่อว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่พยายามค้นหาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ไขวางแผนดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาปฏิบัติการตามแผนและประเมินผล ทั้งนี้การวิจัยทุกขั้นตอน ชาวบ้านหรือสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย การมีส่วนร่วมจึงหมายถึง การที่ประชาชน หรือสมาชิกของชุมชนกับผู้วิจัยได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประเมินปัญหา และศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา การสำรวจทรัพยากร ทั้งภายในและภายนอกชุมชนดังนี้ การวิจัยขั้นตอนนี้จึงมีการดำเนินการดังนี้

1.1 ผู้วิจัยติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน กำหนด ประธานองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำในส่วนต่างๆ ของชุมชน เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ในการเข้ามาดำเนินการวิจัยให้ทราบหลังจากนั้นจะเข้าไปประชุมและร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านเป็นระยะ ๆ โดยไม่เป็นทางการ

1.2 คณะผู้วิจัยติดต่อผู้นำหมู่บ้าน ในการแสวงหาผู้ที่คุ้นเคยกับผืนป่า เพื่อทราบถึงชนิดของพืชพรรณและสัตว์ป่ารวมทั้งนกชนิดต่างๆ สมุนไพร ฯลฯ ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งอยู่ติดกับหมู่บ้าน

1.3 คณะผู้วิจัยใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยผู้วิจัยขอความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้านแสวงหา คัดเลือกผู้อาวุโสในหมู่บ้านแม่แรม จำนวน 10 คน เพื่อศึกษาถึงภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน

1.4 คณะผู้วิจัยใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยผู้วิจัยขอความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้านแสวงหา คัดเลือกผู้อาวุโสในหมู่บ้านแม่แรม ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน เพื่อศึกษาถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นที่มีในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถจัดขึ้นในชุมชนได้

ขั้นตอนที่ 2 เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา

การวิจัยในขั้นตอนนี้ เป็นการวิจัยการพัฒนาศักยภาพชุมชน การบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และการพัฒนาศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ใช้เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชนแม่แรม เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความมั่นใจในวิธีการและกระบวนการในการนำทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมาเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยว ของชุมชน แม่แรม ผู้วิจัยจึงต้องดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ

2.1 **ขั้นแสวงหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม** ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดประชุมชาวบ้าน เพื่อเสนอผลในการวิจัย ขั้นตอนที่ 1 และจัดประชุมร่วมเพื่อหาแนวทาง ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งในขั้นตอนนี้ในที่ประชุมมีประเด็นที่ต้องแสวงหาแนวทางต่อไปนี้

2.1.1 แสวงหาแนวทางในการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรขึ้นมาเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการในกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมาเป็นเกณฑ์ข้อบังคับในการบริหารจัดการองค์กร

2.1.2 แสวงหาแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีการเชิญวิทยากรให้ความรู้ เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มหรือองค์กรได้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะ

ในการบริหารการจัดการ และการนำเอาวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

2.1.3 แสวงหาแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่ใช้วัฒนธรรมชุมชนหลายประเภทที่ผ่านการคัดสรรมาเป็นสินค้า และสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

2.1.4 แสวงหาแนวทางในการเตรียมความพร้อม ในการบริหารจัดการ และด้านการบริการ โดยการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือในการสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยว และเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านในชุมชน โดยการจัดประชุมให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จะมีผลกระทบต่อชาวบ้านในชุมชนเพิ่มมากขึ้นและเป็นการให้ชาวบ้านในชุมชนได้เตรียมตัวปรับตัวล่วงหน้า

2.2 ขั้นตอนจัดทำแผนปฏิบัติการและลงมือปฏิบัติการตามแผน ในการดำเนินการในขั้นนี้เป็นการประชุมเพื่อดำเนินการให้การบริหารจัดการเกิดผลสัมฤทธิ์ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความมั่นใจในวิธีการและกระบวนการในการนำทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนแม่แรม และเพื่อให้เกิดความพร้อมของชุมชนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรม พัฒนาการท่องเที่ยวในครั้งนี้ ดังนั้นในขั้นตอนนี้จึงเกิดกิจกรรมที่เรียกว่า “Appreciation-Influence-Control” หรือ AIC เกิดขึ้นเพื่อประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัดความต้องการและศักยภาพของผู้เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนแม่แรม ต่อไป ซึ่งเทคนิค AIC มีขั้นตอนดังนี้

2.2.1 ขั้น Appreciation (A) ขั้นนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ทุกคนยอมรับ สำนึก และเห็นคุณค่าของคนในชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ว่ามีศักยภาพเป็นของดีมีคุณค่าต่อชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนในการปฏิบัติดังนี้

1) ให้ผู้ร่วมประชุมทั้งหมดที่เป็นแกนนำชุมชนที่ผ่านการคัดเลือกมาจำนวน 20 คนแนะนำตนเองเพื่อให้ที่ประชุมรู้จักกันและเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน พร้อมกับแจ้งวัตถุประสงค์และความตั้งใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดประชุม

2) ผู้วิจัยแจ้งประเด็นวัตถุประสงค์ในการจัดประชุมให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบแลกเปลี่ยนและรับฟังความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม ทุกเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและสภาพแวดล้อมของชุมชนแม่แรม และสรุปประเด็นออกมา 3 ประเด็นหลักคือ

(1) ท่านเห็นปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนบ้านแม่แรม นี้เป็นอย่างไร

(2) สภาพวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในบ้านแม่แรมที่ท่านเห็นและสัมผัสอยู่เป็นอย่างไร

(3) สภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อคนในชุมชนแม่แรมอย่างไร

3) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 10 แล้วแจกประเด็นปัญหา ข้อ (1) และข้อ (2) ในข้อ 2) กลุ่มละข้อให้ช่วยกันคิด 2 ชั่วโมงโดยใช้เทคนิค Mind Mapping ประกอบการแสดงความคิดเห็นร่วมกันเสร็จแล้วให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอรายละเอียดที่ทุกคนในกลุ่มช่วยกันคิดต่อที่ประชุมใหญ่

4) สรุปและแยกแยะประเด็น ที่แต่ละกลุ่มนำเสนอสภาพปัญหาของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกื้อหนุนชุมชนผู้เข้าร่วมประชุม ร่วมกันค้นหาว่าเป็นอย่างไ่ ปัญหาดังกล่าวสามารถยืนยันได้ว่ามีจริง แล้วทั้ง 2 กลุ่ม มาอภิปรายข้อที่ (3) ในข้อ 2) ว่าสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อคนในชุมชนแม่แรมอย่างไร

2.1.2 ขั้น Influence (I) ขั้นนี้เป็นการระดมความคิดสร้างสรรค์ระหว่างผู้วิจัยกลุ่มแกนนำชาวบ้านในชุมชนทั้ง 20 คนมีวิธีการดังต่อไปนี้

1) ให้ทุกคนในที่ประชุมร่วมกันพิจารณาว่า สภาพชุมชนมีความพร้อมหรือไม่ในการเข้าร่วมกิจกรรมแก้ปัญหา โดยที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว

3) ให้ทุกคนในที่ประชุมช่วยกันพิจารณาตัดสินใจร่วมกันกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยเลือกกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและร่วมกันทำกิจกรรมที่กำหนดโดยความเต็มใจและตั้งใจ

2.1.3 ขั้น Control (C) ในขั้นนี้เป็นขั้นตอนในการสร้างแนวปฏิบัติคือ การนำวิธีการต่างๆ หรือยุทธศาสตร์ในการพัฒนามากำหนดเป็นแผนปฏิบัติโดยให้ชาวบ้านในชุมชนที่เข้าร่วมประชุมช่วยกันคิดและวางแผนในการจัดตั้งกลุ่ม หรือองค์กร เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่เกิดผลจริงได้ โดยในขั้นตอนนี้ถูกกำหนดไว้ 3 ขั้นตอนคือ

1. จัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่ชัดเจนเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชนแม่แรม

2. แบ่งกลุ่มผู้รับผิดชอบในการทำงานที่เกิดจากการวางแผน และการกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงาน

3. ตกลงกำหนดรายละเอียดในการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่กำหนดขึ้น

เมื่อกลุ่มกำหนดแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนแล้ว มีการดำเนินการ 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมความพร้อมของชุมชน โดยดำเนินการให้มีการจัดตั้งกรรมการบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นรูปแบบกลุ่มหรือองค์กรแล้วให้ดำเนินงานต่อไปในเรื่องต่อไปนี้

1.1 จัดประชุม เพื่อกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือ โดยกำหนดรูปแบบเนื้อหาของวัฒนธรรมแต่ละประเภทให้ชัดเจน

1.2 จัดกระบวนการให้การศึกษาอบรม และกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวให้กับกลุ่ม หรือองค์กรที่จัดตั้งขึ้น

1.3 ฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในชุมชนให้รู้หน้าที่ในการนำเที่ยว และให้มีความรู้ในวัฒนธรรมและละเล่นที่นำมาเป็นเครื่องมือสามารถอธิบายและบอกกล่าวแก่นักท่องเที่ยวได้

1.4 จัดระบบ ระเบียบเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชน กำหนดอัตราค่าบริการและราคาสินค้า ที่นำมาบริการ ให้กับนักท่องเที่ยวให้ชัดเจน และกำหนดแนวทางการกระจายรายได้ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

1.5 จัดทำข้อบังคับ และระเบียบการต่างๆ เพื่อควบคุมและสะดวกแก่การปฏิบัติหน้าที่ในฝ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน

ขั้น 2 ขั้นปฏิบัติการนำร่อง เพื่อให้คณะดำเนินงานกลุ่มหรือองค์กรได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เพื่อนำข้อบกพร่องไปปรับปรุง นำไปสู่การดำเนินการที่มั่นคง และเข้มแข็งของกิจกรรมโดยการดำเนินงานจัดหากลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มแรกจาก บุคคลภายนอก เพื่อทดสอบกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนแม่แรม

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยว ในชุมชนบ้านแม่แรม คณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานดังนี้

3.1 สำรวจและคัดเลือกสถานที่ ที่มีศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน แม่แรม

3.2 ดัดแปลงและพัฒนาสถานที่ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

(Visitor center) ในบริเวณพื้นที่ของบ้านแม่แรม เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานกิจกรรมและศูนย์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ฐานข้อมูลชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนแม่แรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแบบสัมภาษณ์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย ระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความ หรือสาระอย่างมีระบบ เป็นสภาพัตถุวิสัยและอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี ซึ่งมีกระบวนการลดทอนข้อมูล (data reduction) ซึ่งหมายถึงการเลือกเฟ้นหาจุดที่สนใจทำให้เข้าใจง่าย สรุปย่อ ปรับข้อมูลดิบที่เก็บรวบรวมมา ลงรหัส ทดสอบแนวคิดรวมเป็นกลุ่ม แบ่งเป็นหมวดหมู่หรือเป็นส่วน ๆ เขียนข้อสรุปชั่วคราว ทำให้เกิดความชัดเจนเป็นพวก ประเภทเป็นรูปแบบ หาจุดที่สนใจ และปรับลดเพิ่มหาข้อมูลใหม่จนกระทั่งได้ผลสรุปและพิสูจน์บทสรุปที่น่าพอใจ ขั้นที่สองให้ การแสดงข้อมูล (data display) ซึ่งเป็นขั้นตอนของการจัดการเลือกสรรหาตัวอย่างข้อมูล หรือสารสนเทศไม่ว่าจะเป็นการสรุปจากรายงานการสังเกต คำพูดจากการสัมภาษณ์ หรือการกระทำของผู้ให้ข้อมูล นำมาเป็นหลักฐานของข้อสรุปชั่วคราวเสนอไว้ เพื่อแสดงให้เห็นและก่อให้เกิดความเข้าใจว่า อะไรเกิดขึ้น ทำไม อย่างไร อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ และสรุปผลต่อไป และขั้นสุดท้ายใช้ การสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป (conclusion and verification) เป็นการสังเคราะห์ข้อสรุปย่อย ๆ ในช่วงแรก ๆ เข้าด้วยกันเป็นบทสรุป และตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุป การวิจัยในช่วงสุดท้าย การพัฒนาข้อสรุปย่อย ๆ ไปสู่ข้อสรุปใหญ่ ๆ เรื่อยๆ ขึ้นไปนี้ เป็นการก้าวของการพัฒนาทฤษฎีจากสภาพเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่วไป (generalized) เป็นกระบวนการประมวลความคิดอันเกิดจากข้อมูลรูปธรรมสนาม ไปสู่รูปแบบที่เป็นนามธรรมที่เป็นทฤษฎี (grounded theory) ตามวิธีการแบบอุปนัย (induction) และเพื่อให้ผลบทสรุปมีความน่าเชื่อถือ นักวิจัยได้ตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่เขียนรายงานกับข้อมูลสนาม เพื่อยืนยันผลสรุปวิจัย ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า การนำผลสรุปวิจัยตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ให้ข้อมูล ตรวจสอบความแตกต่าง / คล้ายคลึงของความคิดคนใน (emic) กับคนนอก (etic)

ผู้วิจัยจัดทำบันทึกการแสดงกระบวนการวิเคราะห์ เพื่อแสดงประสิทธิภาพการเรียนรู้ และเพื่อตรวจสอบ (auditing) กระบวนการวิเคราะห์ว่า นักวิจัยได้ข้อมูลอย่างไรวิเคราะห์ ข้อมูลอย่างไร ด้วยเหตุนี้ รวมทั้งวิธีการสรุปผลการวิจัยว่าทำอย่างไร ฯลฯ เพื่อให้ นักวิจัยอื่น ๆ สามารถเรียนรู้และนำไปทำซ้ำได้ (นำชัย ทนุผล , 2543 : 63-64)

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

(RESULTS AND DISCUSSION)

การวิจัยการพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลของทรัพยากรการท่องเที่ยว บ้านแม่แรม เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาทำการประเมินศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อที่จะนำผลการประเมินไปเป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านแม่แรม โดยการรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในท้องถิ่นบ้านแม่แรม และเลือกสุ่มตัวอย่าง 100 ราย จากประชากรทั้งหมดในพื้นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านแม่แรม เพื่อทำแบบประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมผลการวิจัยและวิจารณ์เป็นส่วนเดียวกัน โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของตารางข้อมูลประกอบคำบรรยายและความเรียงเป็นตอนๆ ดังนี้

ผลการวิจัยเพื่อตอบคำถามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 1 เพื่อสำรวจและกำหนดทรัพยากรธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านแม่แรม โดย หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้ ติดต่อบริษัทงานกับผู้นำชุมชน กำนัน ประธานองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำในส่วนต่างๆ ของชุมชน เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ในการเข้ามาดำเนินการวิจัยให้ทราบหลังจากนั้นจะเข้าไปประชุมและร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านเป็นระยะ ๆ โดยไม่เป็นทางการ เพื่อแสวงหาผู้ที่คุ้นเคยกับผืนป่า เพื่อทราบถึงชนิดของพืชพรรณและสัตว์ป่ารวมทั้งนกชนิดต่างๆ สมุนไพร ฯลฯ ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งอยู่ติดกับหมู่บ้าน โดย คณะผู้วิจัยใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยผู้วิจัยขอความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้านแสวงหา คัดเลือกผู้อาสาในหมู่บ้านแม่แรม จำนวน 10 คน เพื่อศึกษาถึงภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน และผู้วิจัยขอความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้านแสวงหา คัดเลือกผู้อาสาในหมู่บ้านแม่แรม ผู้นำชุมชน จำนวน 20 คน เพื่อศึกษาถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นที่มีในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนที่นำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนา โดยกลุ่มผู้ใช้ข้อมูลระบุในแนวทางเดียวกันว่า ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติที่สำคัญ ที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านแม่แรม มีดังนี้

1. พื้นที่ป่า

ป่าไม้ในพื้นที่หมู่บ้านแม่แรมจัดเป็นป่าเบญจพรรณที่ต้นไม้ส่วนใหญ่ต่างกิ่งใบหมดในช่วงฤดูแล้งและเริ่มผลิใบใหม่ในต้นฤดูฝน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน 1,000 เมตร พันธุ์ไม้เด่น

ในป่าเบญจพรรณได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่าโมง ไม้ตะแบกใหญ่ ไม้ไผ่ ไม้เถา และไม้ชิงอาสัย นอกจากนี้ป่าของชุมชนบ้านแม่แรมยังอุดมไปด้วยพืชสมุนไพรที่สำคัญและมีประโยชน์มากมาย

2. สัตว์ป่า

ไก่ป่า งู นก และแมลงอีกหลากหลายชนิด นอกจากนี้ยังเต็มไปด้วยสัตว์ครึ่งน้ำครึ่งบกที่เป็นอาหารของชาวบ้านได้อย่างดี เช่น กบ เขียด อึ่งอ่าง

3. น้ำตก

เป็นน้ำตกอยู่ในเขตบ้านแม่แรม มีน้ำไหลตลอดทั้งปี มีความสวยงามท่ามกลางป่าที่มีความร่มรื่นน้ำใสสะอาดแต่ยังขาดการพัฒนาในเรื่องเส้นทาง การลงไปยังบริเวณน้ำตกด้านล่าง อีกทั้งยังไม่มี การตั้งชื่อน้ำตกที่แน่ชัด

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนา

ผลการวิจัยวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก ระบุในแนวเดียวกันเกี่ยวกับ ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนาที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านแม่แรม ว่า มีเพียงประวัติของชุมชนเท่านั้นที่ถือเป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนา ส่วนหลักฐานด้านอื่นๆ ไม่ปรากฏ หลักฐาน รายละเอียดประวัติชุมชนมีดังนี้

1. ประวัติชุมชน

บ้านแม่แรม เป็นหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง (ม้ง) เดิมที่ย้ายมาจากบ้านนาหนุน ตำบลภูซาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มานานหลายปี ในช่วงนั้นมีผู้ก่อการร้าย มารบกวนชาวบ้าน ชาวบ้านนาหนุนส่วนหนึ่ง นำโดย นายบุญมี แซ่จาง ได้ชวนญาติพี่น้องอพยพหนีมาอาศัยป่าเรื่อยมา จนมาถึงบริเวณลำห้วยแห่งหนึ่งที่อุดมสมบูรณ์ ชื่อบ้านแม่แรม อยู่ในเขตอำเภอสอง หมู่ที่ 12 ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ในปัจจุบันและการทำมาหากิน มีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาทางราชการได้เข้ามาสำรวจพื้นที่บ้านแม่แรมเห็นว่าจำนวนประชากรมาก จึงให้หน่วยงานราชการเขามาดูแลช่วยเหลือ วันที่ 1 ตุลาคม 2542 ทางราชการได้ประกาศให้เป็นหมู่บ้านเดิมอยู่ หมู่ที่ 6 เป็นหมู่บ้านแม่แรม หมู่ 12 ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) ได้เริ่มเข้ามาดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านตั้งแต่ พ.ศ.2529 โดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดแพร่ ร่วมกับศูนย์

พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดแพร่ จนถึงปัจจุบันเปลี่ยนเป็น ศูนย์การเรียนรู้ชาวไทยภูเขา” แม่ฟ้าหลวง” บ้านแม่แรม มี นายอภิชาติ วงศ์อ่อน เป็นครูอาสาสมัครประจำศูนย์การเรียนรู้
ทรัพยากรด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรม

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก ระบุในแนวเดียวกันว่า ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านแม่แรม มีดังนี้

1. ศิลปะการแสดง ประเพณี ผลการวิจัยพบ ทรัพยากรที่เป็นศิลปะการแสดง ประเพณี ดังนี้

1.1 ประเพณีกินข้าวใหม่ จัดขึ้นในเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม

ภาพ 1 ประเพณีการกินข้าวใหม่ชาวเขาเผ่าม้ง

เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยรุ่นทวด – รุ่นปู่ ซึ่งม้งจะมีความเชื่อว่าจะต้องเลี้ยง ฝัปปู-ฝัปป่า เพราะช่วงเวลาในหนึ่งรอบปีหรือในหนึ่งปีที่ผ่านมาฝัปปู – ฝัปป่า ได้ดูแลครอบครัวของแต่ละครอบครัวเป็น อย่างดี ดังนั้นจึงมีการปลูกข้าวใหม่เพื่อจะเซ่นบูชา คุณฝัปปู-ฝัปป่ากับเจ้าที่ทุกคน ซึ่งการกินข้าวใหม่จะทำการในเดือน ของพฤศจิกายน—ธันวาคม ทุกปี ข้าวใหม่คือข้าวที่ปลูกขึ้นมา เพื่อที่จะเซ่นถวายให้กับฝัปปู-ฝัปป่า แล้วสุกในระหว่างเดือนกันยายน ถึง ต้นเดือนตุลาคม แล้วจะต้องเก็บเกี่ยวโดยเกี่ยวข้าวที่มีขนาดเล็ก เพราะเกี่ยวที่ใช้เกี่ยวนั้นสามารถที่จะเกี่ยวต้นข้าวได้เพียง 3-4 ต้นเท่านั้น จะเริ่มเกี่ยวได้เมื่อรวงข้าวสุกแต่ยังไม่เหลืองมาก ต้องเกี่ยวตอนที่รวงข้าวมีสีเขียวปนเหลือง เมื่อเกี่ยว เสร็จก็จะนำมานวดให้ข้าวเปลือกหลุดออกโดยไม่ต้องตากให้แห้ง นำข้าวเปลือกที่นวดเรียบร้อยแล้วมาคั่วให้เมล็ดข้าวแข็งและเปลือกข้าวแห้ง เพื่อให้สะดวกในการตำข้าว ในอดีตนั้นนิยมการตำข้าวด้วยไค้กกระเดื่อง เมื่อตำเสร็จเรียบร้อยแล้วนำข้าวมาหุงเพื่อเช่นไหว้ผี

ปู-ผิยา ซึ่งในการทำพิธีเช่นนี้นั้น สามารถทำโดยการนำไก่ตัวผู้มาเช่นไก่ตัวผู้ประตูก่อนโดยการนำไก่ที่ต้มทั้งตัวมาประกอบพิธีซึ่งตำแหน่งที่จะต้องเช่นไ้วมี 5 แห่งได้แก่ สือกาง ตั้งขอจับ ตั้งขอลูก ตั้งขอลอง ตั้งจี้ตั้ง ขณะทำพิธีต้องสวดบทสวดเพื่อที่บอกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือได้รับรู้และเข้ามาทานก่อน เมื่อทำพิธีเสร็จคนในบ้านถึงจะสามารถทานต่อได้ ซึ่งพิธีกินข้าวใหม่นั้นได้สืบทอดมานานหลายชั่วอายุคน

1.2 ประเพณีปีใหม่ม้ง

จัดขึ้นใน ธันวาคม – มกราคม

ภาพ 2 การโยนลูกช่วงในประเพณีปีใหม่ม้ง

ประเพณีขึ้นปีใหม่หรือประเพณีฉลองปีใหม่ ซึ่งเป็นงานรื่นเริงของชาวม้งของทุก ๆ ปี จะจัดขึ้นหลังจากได้เก็บเกี่ยวผลผลิตในรอบปีเรียบร้อยแล้ว และเป็นการฉลองถึงความสำเร็จในการเพาะปลูกของแต่ละปี ซึ่งจะต้องทำพิธีบูชาถึงผีฟ้า - ผีป่า - ผีบ้าน ที่ให้ความคุ้มครอง และดูแลความสุขสำราญตลอดทั้งปี รวมถึงผลผลิตที่ได้ในรอบปีด้วย ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะทำการฉลองกันอย่างพร้อมเพรียงกัน หรือตามวัน และเวลาที่สะดวกของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งโดยมากจะอยู่ในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ประเพณีฉลองปีใหม่ม้งนี้ชาวม้งเรียกกันว่า “นอเป็โจวฮ์” แปลตรงตัวได้ว่า “กินสามสิบ” สืบเนื่องจากชาวม้งจะนับช่วงเวลาตามจันทรคติ โดยจะเริ่มนับตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึง 30 ค่ำ (ซึ่งตามปฏิทินจันทรคติจะแบ่งออกเป็นข้างขึ้น 15 ค่ำ และข้างแรม 15 ค่ำ) เมื่อครบ 30 ค่ำ จึงนับเป็น 1 เดือน ดังนั้นในวันสุดท้าย (30 ค่ำ) ของเดือนสุดท้าย (เดือนที่ 12) ของปีจึงถือได้ว่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ช่วงวันฉลองปีใหม่ส่วนใหญ่จะตกอยู่ประมาณช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม ในวันดังกล่าวหัวหน้าครัวเรือนของแต่ละบ้าน จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อความเป็นสิริมงคลของครัวเรือน ถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไป 3 วัน คือวันขึ้น 1 ค่ำ 2 ค่ำ และ 3 ค่ำ ของเดือนหนึ่ง จัดเป็นวันฉลองปีใหม่อย่างเป็นทางการ ซึ่งทุกคนจะหยุดหน้าที่การงานทุกอย่าง ในช่วงวันดังกล่าวนี้ และจะมีการจัดการละเล่นต่าง ๆ ในงานขึ้นปีใหม่ เช่น การละเล่นลูกช่วง การตีลูกช่วง การร้องเพลงม้ง

ประเพณีตั้งชื่อใหม่ และสูขวัญชื่อเด็ก (เก๋ ลีใจ สุ ปลี เที้ยะ สุ เม)

ภาพ 3 การเตรียมการทำพิธีตั้งชื่อใหม่และสูขวัญชื่อเด็กของชาวเขาเผ่าม้ง

ความเป็นมา

การสูขวัญตั้งชื่อจะทำการสูขวัญหลังเด็กเกิดได้สามวัน สมมุติว่าเด็กเกิดวันที่ 1 มกราคม 2546 จะมีพิธีสูขวัญตั้งชื่อในวันที่ 4 มกราคม 2546 โดยมากชื่อที่ตั้งขึ้นนั้น พ่อแม่เด็กจะเป็นผู้ตั้งให้เอง แต่ถ้าพ่อแม่เด็กไม่ทราบว่าจะตั้งชื่อว่าอย่างไรดี จะไปเจาะจะเป็นสิริมงคล ก็จะให้ทางฝ่ายญาติที่เป็นผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ตั้งให้ หรือหมอขวัญตั้งให้ก็ได้ ชื่อที่ตั้งจะมีพยางค์เดียว เช่น “ตัว” แปลว่า คนที่หนึ่ง หรือ “เหยอ” แปลว่า น้องคนสุดท้อง เป็นต้น

ขั้นตอน / วัสดุอุปกรณ์

ผู้เป็นพ่อและแม่ต้องเตรียมในการตั้งชื่อสูขวัญประกอบด้วย

1. ไก่ 3 ตัว
2. ไข่ไก่ 1 ฟอง
3. ธูป 3 ดอก
4. ข้าวสาร 1 ถ้วย
5. หมอสูขวัญ

พิธีกรรม

เช้าวันที่สาม ของวันเกิด

1. เตรียมไก่ 2 ตัว ให้หมอขวัญถือไว้
2. ตั้งขันที่ใส่ข้าวสาร ไข่ไก่ ธูป ตั้งไว้ที่ประตูบ้าน
3. หมอขวัญทำพิธีสูขวัญ
4. หลังพิธีสูขวัญ นำไก่ไปฆ่าถอนขนทำความสะอาด แล้วนำไปต้มพร้อมไข่
5. นำไก่ที่ต้มและไข่ไปใส่ถาดตั้งที่ประตูอีกครั้งหนึ่ง

6. หมอขวัญประกอบพิธีขวัญอีกครั้งหนึ่ง

7. หลังเสร็จพิธีสู่ขวัญ หมอขวัญจะทำนายดวงชะตาของเด็กจากไก่ โดยยึดจาก สิ่งของต่อไปนี้ -
ตีนไก่ - ตาไก่ - กระโหลกไก่ - กระดูกไก่ - ลิ้นไก่

พิธีสู่ขวัญตั้งชื่อสู่ขวัญผู้ใหญ่ (กำ เเก ฮู เม หล่าว)

ภาพ 4 พิธีสู่ขวัญ

ความเป็นมา

คนชาวม้งถือว่าพิธีสู่ขวัญตั้งชื่อสู่ขวัญผู้ใหญ่เป็นพิธีที่มีสิริมงคลที่ดี การเปลี่ยนชื่อนี้จะเปลี่ยนในช่วงระยะเวลากลาง ๆ ของชีวิตคนต้องเป็นผู้ชายที่แต่งงานและมีบุตรแล้วเท่านั้น เช่นชื่อเดิมว่า “ตัว” แปลว่า คนที่หนึ่ง เมื่ออายุระหว่าง 25 – 30 ปี แต่งงานและมีบุตรแล้ว จะเปลี่ยนชื่อเป็น “เจ้อตัว” จากหนึ่งพยางค์เป็นสองพยางค์เป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้จำกัดว่าต้องมีชื่อเดิม ผสมอยู่ด้วยเสมอไป อาจจะตั้งชื่อใหม่เลยก็ได้ แต่ที่นิยมก็คือ ต้องมีชื่อเดิมผสมอยู่ด้วย การตั้งชื่อสู่ขวัญผู้ใหญ่นี้ ส่วนใหญ่จะให้เกียรติแก่พ่อตา (พ่อของภรรยา) เป็นคนเลือกชื่อให้

พิธีสู่ขวัญตั้งชื่อสู่ขวัญ

ขั้นตอน / วัสดุอุปกรณ์

ผู้เป็นพ่อและแม่ต้องเตรียมในการตั้งชื่อสู่ขวัญ

1. หมู 2 ตัว
2. เหล้า 3 แกลลอน

พิธีกรรม

เมื่อแขกและญาติพี่น้องมาพร้อมแล้ว

1. สล่าหมูเพื่อทำอาหาร
2. เมื่ออาหารพร้อมแล้ว เชิญแขกและญาติขึ้นประจำโต๊ะอาหาร
3. เจ้าภาพจะรินเหล้าให้แขกและญาติที่ขึ้นนั่งประจำโต๊ะอาหารคนละ 1 แก้ว

4. เจ้าภาพจะแจ้งวัตถุประสงค์ที่ได้เชิญแขกมาในครั้งนี้ให้ทราบและขอให้แขกและญาติที่เชิญมานั้นให้ช่วยเลือกชื่อให้คนที่เปลี่ยนชื่อนั้น
5. แขกและญาติที่เชิญมาจะทำการปรึกษาหารือ เพื่อเลือกชื่อใหม่ให้แก่คนนั้น ถ้าคนที่เปลี่ยนชื่อนั้นยังมีพ่อตาอยู่ แขกและญาติที่เชิญมาจะให้เกียรติแก่พ่อตา ให้เป็นคนเลือกก่อน และส่วนใหญ่พ่อตาเลือกชื่อได้อย่างไรคนส่วนใหญ่จะเอาด้วยเสมอ
6. หลังจากเลือกชื่อได้แล้วเจ้าภาพจะเชิญแขกและญาติๆ ที่นั่งประจำโต๊ะอาหารให้ดื่มเหล้า 1 รอบ และในขณะนี้เองจะทำการสุ่ขวัญเรียกตามชื่อใหม่ที่เลือกได้แล้ว
7. หลังพิธีสุ่ขวัญ เจ้าภาพจะเชิญแขกและญาติๆ ที่นั่งประจำโต๊ะอาหารดื่มเหล้าอีก 3 รอบ
8. ในกรณีที่พ่อตาเป็นคนเลือกชื่อใหม่ให้ลูกเขย หลังจากเสร็จขั้นตอน ข้อ 1-7 แล้ว จะต้องฆ่าหมูตัวที่ 2 เพื่อทำอาหารจัดเลี้ยงขอบคุณพ่อตาอีกครั้งหนึ่ง จึงจะถือว่าเสร็จพิธี

1.5 พิธีงานศพ (ก้า เก ปะ ตั่ว)

ภาพ 5 งานศพชาวเขาเผ่าม้ง

ความเป็นมา

เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในบ้าน ชาวม้งจะนำศพมาแต่งชุดม้งใหม่ ๆ (ชุดม้งนี้สามารถทำไว้ล่วงหน้าได้ คือเตรียมชุดม้งไว้ก่อน กรณีที่ตายอย่างกะทันหัน อาจจะใส่ชุดม้งที่ใหม่กว่าทุก ๆ ชุดที่มีในบ้านก็ได้) สำหรับการแต่งกายให้ศพด้วยชุดใหม่ และเครื่องประดับนั้น ชาวม้ง เชื่อว่า ยิ่งแต่งกายและใส่เครื่องประดับให้กับศพมากเท่าไรยิ่งดี เพราะชาวม้งเชื่อว่า เมื่อผู้ตายไปเกิดใหม่ จะมีฐานะร่ำรวยมีทรัพย์สินเงินทองมากเท่านั้น การเตรียมกระดาษเงินกระดาษทองไว้ให้ศพ ก็เพื่อให้คนตายได้มีเงินทอง โดยการเผากระดาษเงินกระดาษทองไปให้คนตาย ผู้ที่จะบอกได้ว่าคนตาย

รับรู้ว่าญาติพี่น้องส่งของไปให้หรือไม่ให้ก็คือ “ จั่วจ่า ” ซึ่งเป็นคนที่สามารถพูดคุย และคอยบอกคนตายได้

การไหว้ศพจะทำพิธีไหว้ 3 เวลา คือ ตอนเช้า ตอนกลางวัน และตอนเย็น เวลาไหว้จะจุดธูป 1 ดอก หรือ 3 ดอกก็ได้ โดยจะมีหม้อแคนเป่าแคนและมีคนร้องเพลงมั่ง ในพิธีศพตลอดระยะเวลาที่ตั้งศพไว้ การจะเก็บศพไว้กี่วันนั้น อยู่ที่ฐานะของญาติ ถ้าญาติมีฐานะดีก็จะเก็บไว้ 7 วัน ถ้าฐานะไม่ค่อยดีจะเก็บศพไว้ 3 วัน

ก่อนนำศพไปฝัง 1 วัน จะมีพิธีไหว้ศพ คือญาติพี่น้องจะนำกระดาษเงินกระดาษทองมาไหว้ เวลาไหว้จะนำกระดาษนั้นมาคล้องตัว และจุดธูปไหว้แล้ว จะนำกระดาษนั้นไปเผา

การทำพิธีที่เรียกว่า “ คัวจือ ” การจะเสี่ยงดวงวิญญาณของคนตาย จะรับรู้การส่งกระดาษเงินกระดาษทองไปให้แล้วหรือไม่ นอกจากนั้นยังมีพิธีอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “ เตื่อเก ” เป็นพิธีที่ใช้ไม้ไผ่ผ่าครึ่งเป็น 2 อัน แล้วนำมาเสี่ยงโยน ถ้าไม้ไผ่หงายหรือคว่ำทั้ง 2 อันแสดงว่าดวงวิญญาณไม่รับรู้ ถ้าไม้ไผ่คว่ำ 1 อัน หงาย 1 อัน แสดงว่าดวงวิญญาณรับรู้แล้ว การที่ดวงวิญญาณไม่รับรู้จะต้องโยนไม้ไผ่ใหม่ จนกว่าการเสี่ยงทายจะรับรู้ เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะนำศพไปฝัง โดยเคลื่อนย้ายไปที่ที่เตรียมไว้สำหรับฝัง ก่อนทำพิธีฝังจะเตรียมวัวไถมาเพื่อเซ่นดวงวิญญาณให้กับคนตาย จะได้มีความสุขไม่รบกวนญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่

การฆ่าวัว เมื่อฆ่าเสร็จแล้ว จะนำเนื้อวัวแจกจ่ายให้กับผู้ที่มาร่วมงานฝังศพนั้น จากนั้นก็จะนำศพไปฝัง การขุดหลุมฝังศพจะเลือกพื้นที่ที่มีภูเขาโอบล้อมรอบ ถึงว่าเป็นสภาพที่มีความสมบูรณ์ดี เมื่อจะยกศพลงหลุม หากเป็นพ่อหรือแม่ตาย ก็จะทำให้ลูก ๆ ช่วยกันยกโลงศพ ในส่วนที่เป็นด้านศีรษะของผู้ตาย เพราะเชื่อว่าเป็นการดูแลและตอบแทนบุญคุณ เป็นครั้งสุดท้าย ส่วนญาติให้ยกในส่วนที่เหลื่อ พื้นหลุมศพจะมีความลาดเอียง โดยด้านศีรษะจะสูง ส่วนด้านเท้าจะต่ำกว่า เพราะชาวม้งเชื่อว่า การวางนอนในลักษณะนี้ เป็นการนอนแบบสบายเมื่อตอนที่ยังมีชีวิตอยู่

การกลบหลุมศพ เมื่อกลบหลุมศพแล้ว จะมีการทำเครื่องหมายไว้ อาจจะเป็นรั้วล้อมรอบหรือทำดินให้สูงขึ้นมาเพื่อให้ผู้อื่นเห็นชัดเจน ว่าเป็นหลุมฝังศพ การฆ่าวัวเพื่อเซ่นไหว้ก่อนฝังศพ หากพี่ชายตายจะให้น้องสาวเป็นผู้หาวัวมาให้ฆ่า แต่ต้องเป็นพี่น้องที่เกิดจากท้องเดียวกัน หากเป็นพี่สาวตาย ก็จะให้พี่ชายหรือน้องชายเป็นผู้หามาให้

1.6 ประเพณีการแต่งงาน

ภาพ 6 การสู่ขอของชาวเขาเผ่าม้ง

ภาพ 7 ชุดแต่งงานชาวเขาเผ่าม้ง

การเกี่ยวพาราสีในสมัยโบราณ หนุ่มสาวชาวม้งห้ามเกี่ยวพาราสีกันในบ้านเพราะจะผิดผี ฉะนั้น หนุ่มสาวจึงมักเกี่ยวพาราสีกันนอกบ้าน ใกล้เคียง ๆ หมู่บ้าน ในตอนเย็นพวกหนุ่ม ๆ จะหอบผ้า ห่มคนละผืน ไปอยู่นอกบ้านของสาวคนรัก เมื่อปะว่าพ่อแม่ของสาวนอนหลับแล้ว หนุ่มคนรักจะ เข้าไปอยู่ข้าง ๆ ห้องนอนของสาว จะกระซิบเรียกเบา ๆ ให้สาวคนรักออกมาเพื่อไปพลอดรักกัน นอกบ้าน บางทีก็จะใช้เครื่องดนตรีที่เรียกว่า “จาง” เป่าเบา ๆ เรียกสาวออกมา ถ้าการกระซิบเสียง ดัง พ่อแม่ได้ยินก็จะดุตำหนุม ฝ่ายหนุ่มจะนั่งเงียบไม่ให้อตอบ ถ้าตอบจะถูกปรับเป็นเงิน 4 เท (ประมาณ 40 บาท)

โอกาสที่หนุ่มสาวเลือกคู่ครอง คือ ในเทศกาลปีใหม่ของชาวม้ง ในตอนกลางวันหนุ่มสาวคนไหนชอบกันก็จะโยนลูกช่วงเดียวกัน หลังจากสิ้นสุดเทศกาลปีใหม่ หนุ่มสาวคู่ไหนที่พอใจต่อกันก็จะแต่งงานกันอย่างถูกต้อง โดยฝ่ายชายจะขอฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านของฝ่ายชาย และจะส่งผู้ใหญ่ที่นำเชื้อถือ 1 คนมาแจ้งข่าวต่อพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของฝ่ายชายที่ส่งมาสู่ขอ

ที่สำคัญหนุ่มสาวในตระกูลแซ่เดียวกัน จะไม่เกี่ยวพาราสีต่อกัน ไม่มีการแต่งงานในสายเลือดเดียวกัน เขาจะรักกันนับถือเหมือนพี่น้อง การหมั้นในสมัยโบราณ จะนิยมทำการหมั้นระหว่างญาติซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องซึ่งต่างแซ่กัน เช่น ลูกชายของพี่สาวมาหมั้นกับลูกสาวของน้องชาย (ลูกป้า ลูกน้า) หมั้นกันและแต่งงานกันได้ ส่วนมากมักจะหมั้นโดยพ่อแม่จัดการให้ ตอนลูก ๆ อายุยังน้อย

ของหมั้นที่ฝ่ายชายเอามาให้ มีดังนี้

1. เหล้า 1 ขวด
2. ผ้าโพกศีรษะ (ผ้า) ชาย – หญิง คนละ 1 ผืน
3. ผ้าปิดหน้ากระโปรง (ตัว) 1 ผืน
4. เงิน 4 เท (ประมาณ 40 บาท)

จะนำของเหล่านี้มามอบให้กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง โดยทั้งสองฝ่ายให้คำมั่นสัญญาต่อกันว่า ถ้าลูกโตเป็นหนุ่มเป็นสาวจะให้แต่งงานกัน ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดผิดสัญญา ต้องเสียค่าปรับให้ฝ่ายตรงข้าม เป็นเงินประมาณ 40 เท (ประมาณ 400 บาท)

ในปัจจุบันไม่นิยมการหมั้นเพราะการหมั้นหมายตั้งแต่เด็ก โดยที่เด็กยังไม่รู้เรื่อง เปรียบเหมือนการคลุมถุงชน บังคับให้เด็กแต่งงานกันโดยไม่มีความรักต่อกัน จึงต้องให้เขาเลือกคู่ครองด้วยความสมัครใจเองการสู่ขอสมัยโบราณ ครอบครัวม้งเมื่อมีลูกชาย อายุประมาณ 14 – 16 ปี พ่อแม่จะเริ่มมองหาคู่ครองให้แก่ลูกชายของตน ในทางปฏิบัติเขาจะสอบถามลูกว่าได้รับชอบพอกับใครไว้บ้างหรือไม่ ถ้าได้รับคำตอบจากลูกชายว่าได้ชอบพอกับใครแล้ว พ่อจะทำพิธีเซ่นผีด้วยการจุดธูป 7 ดอก ฆ่าไก่ 1 ตัว เพื่อเป็นการเสี่ยงทายจากการดูลันไก่ และกระดูขาไก่ที่ตนเซ่นสรวงนั้น หากลักษณะของลันไก่และกระดูขาไก่แสดงออกถึงลักษณะดี ก็จะให้ลูกชายแต่งงานได้ แต่ถ้าลันไก่ กระดูขาไก่มีลักษณะบอกลางไม่ดี ก็จะไม่ห้ามลูกชายไปแต่งงานการแต่งงานพ่อแม่ฝ่ายชาย จะจัดเถ้าแก่ 2 คน ไปสู่ขอเจ้าสาวจากพ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาว โดยมีเจ้าบ่าวกับเพื่อนเจ้าบ่าวไปด้วย เพื่อให้เจ้าสาวดูตัวเจ้าบ่าว

2. การแต่งกายประจำชนเผ่า

ภาพ 8 ชุดแต่งกายชาวเขาเผ่าม้ง

ชาย นิยมใช้ผ้าสีดำหรือสีน้ำเงินเข้ม เสื้อแขนยาวจรดข้อมือ ขลิบขอบข้อมือด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงิน ชายเสื้อสั้นระดับเอวเป็นเสื้อแบบไม่มีคอ ปกسابเสื้อด้านขวาจะป้ายเลยมาทับซีกซ้ายของตัวเอง ตลอดแนวسابเสื้อจะใช้ด้ายสีและผ้าสีปักลวดลายต่างๆ สะดุดตามากทางเกงสีเดียวกับเสื้อ มีลักษณะขากว้าง มากแต่ปลายขาแคบลงส่วนที่เห็นเด่นชัดคือเป้ากางเกงจะหย่อน ยานลงมาจนต่ำกว่าระดับเข่ารอบเอวจะมีผ้าสีแดงเคียนทับกางเกงไว้ผ้าแดงจะมีความยาวประมาณ 4-5 เมตรที่ชายทั้งสองข้างปักลวดลายสวยงามการพันผ้าแดงจะพันหลายทบและห้อย ชายทั้งสองไว้ด้านหน้าอวลวดลายปักฉลุคนหนุ่มจะนิยมคาดเข็มขัดเงินทับผ้าแดงเพื่อมิให้ผ้าแดงคลายออกง่าย

หญิง เสื้อจะเป็นสีดำหรือสีน้ำเงินแขนยาวขลิบขอบแขนด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงินชายเสื้อยาวจะถูกปิดทับด้วยกระโปรงเวลาสวมسابเสื้อด้านซ้ายและขวาจะปักลวดลายหรือขลิบด้วยผ้าสี และปักลวดลายตลอดแนวที่ไหล่พันชายกระโปรงออกมาคอปกเสื้อเป็นทรงกลม สีห้อยพับไปด้านหลังด้านหนึ่งของคอปกจะมีการประดิษฐ์ลวดลายสวยงามอวดฝีมือกันอย่างเต็มที่ลักษณะคอปกจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นทั้งรูปทรงและการพับปกที่มีลวดลาย ไว้ด้านในหรือด้านนอก ตัวกระโปรงเย็บจีบตลอดตัวโดยเป็นผ้า 3 ชั้นเย็บต่อกันท่อนบนเป็นผ้าขาวล้วนท่อนกลางเป็นผ้าที่เขียนลายด้วยขี้ผึ้งแล้วนำไปย้อมเป็นสีน้ำเงินเกิดเป็นลวดลายตลอดท่อน และท่อนล่างเป็นผ้าสีน้ำเงินเข้มหรือดำใช้ผ้าก๊วนและปักลวดลายเป็นระยะไปตลอดท่อน

3. ภาษาพื้นเมือง

ชุมชนท้องถิ่นบ้านแม่แรมมีภาษาถิ่นพื้นเมืองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชนเผ่าม้ง เรียกว่า ภาษาม้ง ซึ่งไม่มีรูปแบบพยัญชนะและสระ จึงไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

4. ความเชื่อเรื่องวิญญาณ

ในสมัยก่อนวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชนเผ่าม้งจะเกี่ยวเนื่องกับการนับถือผีสงหรือ เชื่อเรื่องวิญญาณจะไม่นิยมนับถือศาสนา จะมีความเชื่อในทางไสยศาสตร์ เวทมนต์ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่บนเขาที่สูงชัน แบ่งเป็นเขตตามตระกูล มีกฎข้อห้ามต่างๆ มากมายที่หากฝ่าฝืนแล้ว จะเป็นการผิดผีจะเป็นสิ่งไม่ดีต่อตนเองและชนเผ่า

5. กิจกรรมการยังชีพแบบดั้งเดิมของชนเผ่า

ภาพ 9 พื้นที่เกษตรกรรมในชุมชน

เนื่องจากชุมชนบ้านแม่แรมเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาในเขตป่าสงวนแห่งชาติอ่างแม่สองจึงมี อาชีพหลัก คือ การเกษตร ปลูกข้าวโพด ปลูกกระหล่ำปลี พริก ข้าว และผลไม้ เลี้ยงสัตว์ วัว หมู ไก่ สุนัข

มีไฟฟ้า มีน้ำประปา และมีบ่อน้ำบาดาลใช้ มีร้านขายของชำ 3 ร้าน และมีสหกรณ์ 1 แห่ง ผู้หญิงจะมีฝีมือทำงานช่างซึ่งต้องใช้ความละเอียดอ่อน คือ การปักผ้า ส่วนผู้ชายไม่มีฝีมือทำงานช่างและไม่มีความละเอียดอ่อน

6. ภูมิปัญญาชาวบ้าน

จากผลการวิจัยพบว่า ในหมู่บ้านแม่แรม มีการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ น่าสนใจได้แก่

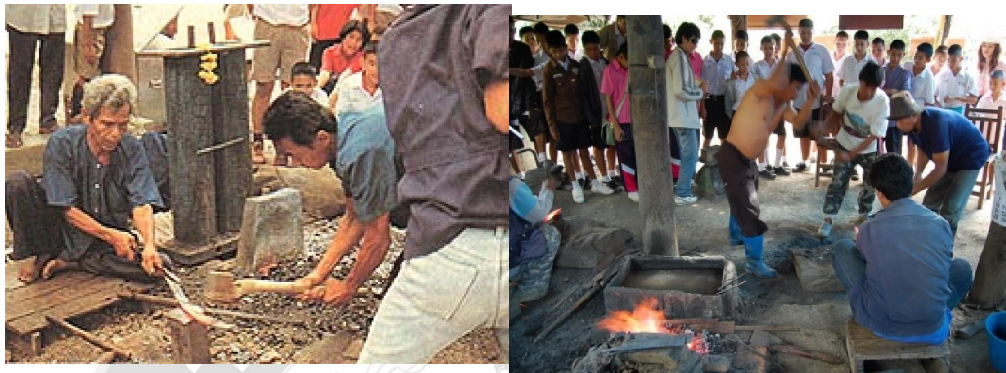

ภาพ 10 ครกกระเดื่อง

- **การดำข้าวจากครกกระเดื่อง** ครกกระเดื่อง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับดำข้าว ที่ชาวบ้านนิยมใช้ในอดีต เพราะทุ่นแรงได้มากกว่า การดำด้วยมือ ครกกระเดื่องมีรูปร่างคล้าย กระดานหก ที่นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านอย่างหนึ่ง เพราะผู้ทำต้องคำนึงถึงจุดหมุน และ น้ำหนักของสากที่สมดุลกันด้วย ครกกระเดื่องมีส่วนประกอบสำคัญ 4 ส่วนคือ “ตัวครก” ทำมาจากขอนไม้เนื้อแข็ง ทนต่อแรงกระแทก มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 50-100 เซนติเมตร สูงประมาณ 50-60 เซนติเมตร ขุดตรงกลางเป็นบ่อลึกลงไป เพื่อให้สามารถใส่เมล็ดข้าวได้ “คันกระเดื่อง” ทำด้วยไม้ท่อนตรง ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3-4 นิ้ว ยาวประมาณ 3-4 เมตร ทำหน้าที่เป็นไม้กระดกดำ ปลายด้านหนึ่งจะเป็นรูสำหรับเสียบสาก ปลายอีกด้านวัดเข้ามาประมาณ 2 ฟุต เจาะรูให้ทะลุ สำหรับสอดคานขวางคันกระเดื่อง “เสา” มี 2 ต้น ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ผึงลงในดินตั่ง เป็นคูในแนวเดียวกัน เจาะรูเสาแต่ละต้นเหนือระดับพื้นดิน เพื่อสอดคานขวางคันกระเดื่อง เป็นจุดหมุนเพื่อการกระดก “สาก” ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เกลาให้กลม ขนาดพอเหมาะกับ คันกระเดื่อง และตัวครก เสียบเข้าที่ปลายคันกระเดื่อง ด้านที่เจาะรูไว้

ใช้สำหรับใช้ดำข้าวเปลือกมาเป็นข้าวสาร โดยผู้ดำจะขุดหลุมตื้นๆ บริเวณปลายคันกระเดื่อง ด้านที่ใช้เท้าเหยียบไว้ เมื่อเหยียบที่โคนของคันกระเดื่อง กดลงในหลุม ปลายอีกด้านของคันกระเดื่องก็จะยกตัวขึ้น ทำให้สากซึ่งติดอยู่ ลอยสูงขึ้นไปด้วย เมื่อผู้ดำปล่อยเท้า สากก็จะตกไปดำเมล็ดข้าวเปลือก ที่อยู่ในครก การดำข้าวด้วยครกกระเดื่องนี้จะต้องมีผู้ช่วยอีกคนหนึ่ง คอยช่วยตะล่อมให้ข้าวรวมกันอยู่ตรงกลาง หรือกันหลุมครกเพื่อให้สากดำข้าวได้ทั่วถึง

- **การตีมีด** การตีมีดเป็นภูมิปัญญาชนิดหนึ่งที่พบในบ้านแม่แรม อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการตีมีด ได้แก่ เหล็ก เตาเผา ถ่านไม้และเหล็กเขี่ยถ่าน ทั้งเหล็กสำหรับใช้รองเหล็กที่จะตีหรือตัด ค้อนเหล็ก เหล็กสกัดสำหรับตัดเหล็กให้ได้ขนาดตามต้องการ คีมจับเหล็ก ตะไบเหล็ก เครื่องเจียระไนไฟฟ้า เครื่องสูบลมไฟฟ้า อ่างน้ำหรือถังน้ำ หินลับมีด เหล็กตอกกลวดลาย (ตุ้ดตุ้) เศษผงเหล็กสำหรับขัดผิวเหล็กให้เรียบ

ภาพ 11 การตีมีด

ขั้นตอนและกรรมวิธีในการตีมีด มีดังนี้

1. การตัดและผ่าเหล็ก ช่างจะนำเหล็กที่จะใช้ทำมีดมาวัดขนาดความยาวเท่ากับชนิดของมีดที่ต้องการ แล้วนำส่วนที่จะตัดไปเผาจนเหล็กร้อนแดงได้ที่ จากนั้นจะใช้คีมจับไปวางบนทั่ง ตัดด้วยเหล็กสกัด แล้วนำเหล็กที่ตัดไปเผาไฟอีกครั้งเพื่อผ่าทแยงตามความยาวของเหล็ก
2. การแบนหรือการตีหลาบ คือ นำท่อนเหล็กที่ผ่าแล้วไปเผาไฟให้ร้อนแดงแล้วใช้คีมคีบออกมาวางบนทั่ง เพื่อตีให้แบนและได้รูปทรงของมีดตามที่ต้องการ การเผาเหล็กให้ร้อนแดงแล้วนำมาตีแต่ละครั้ง ช่างเรียกว่า "แดง" การแบนมีดจะเริ่มจากส่วนที่เป็นด้ามหรือก้นมีดก่อน แล้วจึงตีส่วนที่เป็นตัวมีด
3. การทำบ้องหรือเดือย บ้องหรือเดือย คือ สันที่เป็นด้ามมีด ด้ามมีดที่เป็นแบบเดือยทำได้โดยช่างจะตีส่วนโคนของด้ามมีดให้มีลักษณะเรียว ปลายแหลม เพื่อนำไปเสียบฝังในด้ามไม้ ส่วนการบ้อง คือ การตีเหล็กส่วนโคนของมีดให้เป็นแผ่นแล้วตีให้ปลายทั้ง 2 ด้านโค้งเข้าหากัน ด้ามมีดแบบบ้องสามารถนำไปใช้ได้เลย หรืออาจใช้ด้ามไม้ต่อให้ยาวขึ้น
4. การตีแต่ง เป็นการตีเหล็กเพื่อให้ผิวเหล็กเรียบและได้มีดที่มีรูปร่างตามต้องการ ย้ำคมให้บาง และตรง
5. การตะไบแต่ง หลังจากตีมีดให้ได้รูปตามที่ต้องการแล้ว ช่างจะตะไบแต่งส่วนคมมีดโดยใช้ตะไบเหล็ก แต่ปัจจุบันมักใช้เครื่องเจียระไนไฟฟ้าเป็นเครื่องทุ่นแรง

6. การชุบคม ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งของการตีเหล็ก ซึ่งช่างต้องมีความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะเป็นขั้นตอนที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์มีความคม แข็ง ไม่บิ่นง่าย โดยนำเหล็กที่ใช้ทำมีดที่ตกแต่งคมเรียบร้อยแล้วไปเผาเฉพาะส่วนคมเท่านั้น เมื่อเหล็กร้อนแดงเสมอกันโดยตลอดแล้ว (มีสีแดงเหมือนลูกหนู) จะรีบนำมาจุ่มในอ่างน้ำ โดยจุ่มลงไปเฉพาะส่วนคม ประมาณ 1-2 เซนติเมตร การจุ่มน้ำจะต้องทำอย่างรวดเร็ว ประมาณ 1-2 ครั้ง ในช่วงที่เหล็กที่เผาเปลี่ยนสีจากสีขาวเป็นสีเหลือง ให้รีบจุ่มลงในอ่างน้ำทันที และแช่ไว้จนเย็นจึงนำขึ้น ก็จะได้มีดที่มีคมแข็ง ไม่บิ่นหรือบิดเบี้ยวง่าย หากจุ่มน้ำเร็วเกินไปคือในช่วงที่เหล็กเปลี่ยนเป็นสีขาว จะทำให้มีดแข็งและบิ่นง่าย หรือหากจุ่มน้ำช้าไปคือตอนที่เหล็กเปลี่ยนเป็นสีเขียวแล้ว ก็จะทำให้เหล็กคืนตัว ทำให้คมมีดไม่แข็ง บิดเบี้ยวง่าย และใช้การได้ไม่ดี

7. การตกแต่งลดลายลงด้านบนของมีด
การเลือกมีดที่มีคุณภาพดีให้ทดลองใช้คมมีดถูลั่นมีดเล่มอื่น หากถูไปแล้วติดคม ไม่ลื่น แสดงว่าคมมีดแข็ง คม เหมาะที่จะซื้อไปใช้งาน หากถูแล้วลื่น ไม่ติดคม แสดงว่ามีชุบคมไม่ดี เมื่อนำไปใช้งานจะท้อ

จากการร่วมกันวิเคราะห์ทรัพยากรร่วมกันของกลุ่มตัวอย่าง และได้เลือกทรัพยากรที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน บ้านแม่แรม คือทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลระบุว่าทรัพยากรดังกล่าว เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดแพร่ โดยประชาชนได้ลงมติ เลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านได้แก่

กิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่แรม ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่

1. กิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

- วัฒนธรรมชนเผ่า ด้านภาษาและการแต่งกาย
- ประเพณีกินข้าวใหม่
- ประเพณีสู่ขวัญเด็ก
- ประเพณีแต่งงานชนเผ่า
- ประเพณีปีใหม่ม้ง

2. กิจกรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

- การดำข้าวจากครกกระเดื่อง
- การตีมีด

3. กิจกรรมชมวิถีชีวิตด้านเกษตรกรรม

- การทำข้าวไร่
- การปลูกข้าวโพด
- การปลูกกะหล่ำ

4. กิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

- ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ณ ป่าชุมชน
- เที่ยวชมน้ำตกในหมู่บ้านแม่แรม

5. กิจกรรมด้านการมีส่วนร่วมหรือกิจกรรมการรวมกลุ่มในชุมชน

- กลุ่มแม่บ้าน
- อาหารท้องถิ่น
- ของที่ระลึก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2. เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา ในขั้นตอนนี้ เป็นการวิจัยการพัฒนาศักยภาพชุมชน การบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และการพัฒนาศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ใช้เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชนแม่แรม เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความมั่นใจในวิธีการและกระบวนการในการนำทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมาเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน แม่แรม ผู้วิจัยได้ดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ

2.2 ขั้นแสวงหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดประชุมชาวบ้าน เพื่อเสนอผลในการวิจัย ขั้นตอนที่ 1 และจัดประชุมร่วมเพื่อหาแนวทาง ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งในขั้นตอนนี้ในที่ประชุม ได้ แสวงหาแนวทางในการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรขึ้นมาเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการในกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมาเป็นเกณฑ์ข้อบังคับในการบริหารจัดการองค์กร ผลการวิจัยพบว่า หลังจากที่มีการสำรวจและวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยวพร้อมระบุทรัพยากรหลักที่จะใช้เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแม่แรมและได้มีการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านบุคลากรการท่องเที่ยวโดยผลการวิจัยพบว่า ในชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มทางการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพชุมชนของตน ซึ่งในการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ ชื่อ **“กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านแม่แรม”** โดยมีคณะทำงานจากการคัดเลือก แบ่งแยกตามฝ่ายต่างๆ พร้อมภาระหน้าที่ดังนี้

1. นายสมบัติ เจริญธรรมอักษร ประธานกลุ่ม
2. นางกัลยาณี แซ่ท้าว รองประธานกลุ่ม
3. นางอารีญา แสนกือ เลขานุการ
4. นายสันติพงษ์ แซ่ย่าง ประธานคณะกรรมการฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนา
ทรัพยากรการท่องเที่ยว

คณะกรรมการฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนา ทรัพยากรการท่องเที่ยวมี ดังนี้

- 4.1 นายณัฐพงษ์ แซ่ย่าง
- 4.2 นายสุจิต แซ่ไ้
- 4.3 นายอนุสิทธิ์ แซ่จาง
- 4.4 นายสุรินทร์ แซ่ย่าง

ซึ่งฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวมีหน้าที่คือ

1. ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน
2. ปรับปรุงพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชนให้น่าอยู่ น่าท่องเที่ยวยิ่งขึ้น
3. แสวงหาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมใหม่ๆ ในชุมชน
4. ศึกษาประวัติศาสตร์ความหมายและภูมิปัญญาต่างๆ

5. นางวนิดา แซ่จาง ประธานคณะกรรมการฝ่ายบริหารจัดการการนำ
เที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) คณะกรรมการดังนี้

- 5.1 นางสาวนิวรินทร์ ย่างวีไพศาล
- 5.2 นางยุวดี แซ่ย่าง
- 5.3 นายคเชน อารยะนันท์
- 5.4 นายเดี่ยว ดีบทา
- 5.5 นางสิรินทรา แซ่ย่าง

ซึ่ง ฝ่ายบริหารจัดการการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) มีหน้าที่คือ

1. จัดหาและฝึกอบรมบุคลากรนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) ทั้งอาสาสมัครและ
อาชีพ
2. ค้นหาเทคนิค วิธีการนำเสนอจุดท่องเที่ยวให้ดึงดูดใจ
3. ประสานงานกับผู้ให้บริการท่องเที่ยวอื่นเพื่อให้การบริการของตนเป็นที่
น่าสนใจ

6. นางยวรี แซ่ท้าว ประธานคณะกรรมการ ฝ่ายส่งเสริมและประสานงาน การบริการการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์

คณะกรรมการดังนี้

- 6.1 นางวันดี แสนยาง
- 6.2 นางชนนิกานต์ แซ่ย่าง
- 6.3 นางจำนง สงวนจินดา
- 6.4 นางโป๊ แซ่ไซ่ง

โดยฝ่ายส่งเสริมและประสานงานการบริการการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ มี

หน้าที่คือ

1. ส่งเสริมให้มีการพัฒนาจุดสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น อาหาร ผลผลิต
การเกษตรและหัตถกรรม สมุนไพร การตกปลา
2. ดำเนินการด้านที่พักนักท่องเที่ยว เช่น Home stay และแคมป์
3. ประสานงานกับผู้ให้บริการท่องเที่ยวอื่นเพื่อหาบริการของตนเป็นที่
น่าสนใจ
4. จัดทำโฆษณาและการตลาดการท่องเที่ยว
5. เป็นศูนย์การติดต่อสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะหาข้อมูลการท่องเที่ยว
6. จัดพิมพ์หรือผลิตสื่อเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
7. เป็นแหล่งข้อมูลของหมู่บ้านและจัดจำหน่ายของที่ระลึกของชุมชนฯ

7. นายนิยม แซ่ท้าว ประธานฝ่ายบริหารจัดการ มีคณะกรรมการดังนี้

- 7.1 นายชลิต แซ่ท้าว
- 7.2 นายนิยม แซ่ท้าว
- 7.3 นายประกิต แซ่ไซ่ง

ซึ่งฝ่ายบริหารจัดการมีหน้าที่ คือ

1. จัดการเงินและบัญชี
2. จัดการเรื่องบุคลากรและเจ้าหน้าที่ทั้งหมดในการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว
3. จัดการเรื่องเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสะอาดทั่วไปของหมู่บ้าน
4. ติดต่อกับทางราชการและหน่วยงานเอกชนอื่นๆ ที่จำเป็น

ภาพ 12 คณะกรรมการกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านแม่แรม

ขั้นตอนหลังจาก นั้นคือ ได้ แสวงหาแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีการเชิญวิทยากรให้ความรู้ เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มหรือองค์กรได้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะในการบริหารการจัดการ และการนำเอาวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการดึงดูดนักท่องเที่ยว โดย โครงการวิจัย ได้จัดอบรม ขึ้นมา 2 หลักสูตร ได้แก่

1. โครงการฝึกอบรมหลักสูตร “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาชุมชน”

ภาพ 13 โครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาชุมชน

โดยมี วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านแม่แรมได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ เพื่อให้ประชาชนเห็นแบบอย่างการพัฒนาชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากสื่อต่างๆ ซึ่งได้จัดอบรมในวันที่ 5 สิงหาคม 2552 ในหมู่บ้านแม่

แรม หมู่ 12 ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 55 คน มีวิทยากรบรรยายให้ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาชุมชนให้กับประชาชนในหมู่บ้านแม่แรม โดยผลการจัดโครงการทำให้ ประชาชนในชุมชนบ้านแม่แรมได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ ประชาชนเห็นแบบอย่างการพัฒนาชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากสื่อต่างๆ และ

2. จัดโครงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

โดยโครงการนี้มี วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านแม่แรมได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนสามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้ จัดอบรมในวันที่ 12 สิงหาคม 2552 ที่บ้านแม่แรม หมู่ 12 ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 25 คน ผลจากการจัดโครงการทำให้ ประชาชนในชุมชนบ้านแม่แรมได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และสามารถเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำเที่ยวชุมชนได้

ภาพ 14 : มัคคุเทศก์ท้องถิ่นทดลองการนำเที่ยวในชุมชน

หลังจากจัดการฝึกอบรมแล้ว แสวงหาแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่ใช้วัฒนธรรมชุมชนหลายประเภทที่ผ่านการคัดสรรมาเป็นสินค้า และสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว จากทรัพยากรที่ประชาชนได้ร่วมกันวิเคราะห์และคัดเลือกเพื่อเป็นจุดขายของชุมชน แสวงหาแนวทางในการเตรียมความพร้อม ในการบริหารจัดการและด้านการบริการ โดยการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือในการสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยว และเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านในชุมชน โดยการจัดประชุมให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้รับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จะมีผลกระทบต่อชาวบ้าน ในชุมชนเพิ่มมากขึ้นและเป็นการให้ชาวบ้านในชุมชนได้เตรียมตัวปรับตัวล่วงหน้า โดยผลการวิจัยพบว่า

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้พัฒนาขึ้นในหมู่บ้านแม่แรม ต.เตาปูน อ.สอง จ.แพร่

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ด้านภาษาและการแต่งกาย

ผลจากการศึกษาพบว่าข้อมูลด้านการท่องเที่ยวในส่วนของรูปแบบการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความหลากหลายและมีความเหมาะสมกับสภาพของทรัพยากรในท้องถิ่น ชุมชนมีความตั้งใจที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับผู้วิจัยและหน่วยงานต่างๆ นำเอาจุดเด่นและเอกลักษณ์ของหมู่บ้านมาสร้างสรรค์ให้เกิดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ในส่วนของกิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นภาษาและการแต่งกายชาวบ้านจะมีการแนะนำวัฒนธรรมและประเพณีประจำชนเผ่า เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการกินข้าวใหม่ ประเพณีการโกนจุกเด็ก กิจกรรมเหล่านี้สามารถเรียนรู้และสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่และผู้ที่มีความรู้ในด้านนี้ โดยจะมีการเล่าประวัติและขั้นตอนในการประกอบพิธีต่างๆ และสามารถที่จะเข้าร่วมประเพณีต่างๆนี้ได้ในช่วงที่หมู่บ้านจัดขึ้น ที่สำคัญเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่ชาวบ้านในการสืบทอดประเพณีท้องถิ่นให้อยู่คู่กับชุมชนและลูกหลานสืบต่อไป

ภาษาม้ง ซึ่งเป็นภาษาประจำถิ่นและผู้คนในชุมชนจะสนทนาภาษาถิ่นเป็นส่วนใหญ่ มากกว่าภาษาเหนือ ผู้วิจัยจึงได้นำจุดเด่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าคือด้านภาษามาเป็นสิ่งที่ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ประการแรกพัฒนาด้านภาษาชนเผ่า โดยให้ชาวบ้านนำเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชนให้นักท่องเที่ยว โดยการใช้ภาษาม้ง เพื่อที่จะเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมด้านภาษา นักท่องเที่ยวก็ได้รับความรู้ด้านภาษาชนเผ่าเพิ่มมากขึ้น และมีการพัฒนาในด้านการใช้ภาษากลาง ทักษะการพูดต่างๆให้ชาวบ้าน เพื่อที่จะได้ฝึกฝนการพูดให้มีความเหมาะสมถูกต้องตามลักษณะการเป็นอยู่ของคนในสังคม ซึ่งชาวบ้านสามารถทำได้ดีและมีความคล่องตัวในการนำเที่ยว มีความมั่นใจที่จะพูด กล้าแสดงออกในด้านความเป็นผู้นำ กิจกรรมนี้ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านของกิจกรรมการท่องเที่ยวและศักยภาพของคนในชุมชนบ้านแม่แรม ชาวบ้านส่วนใหญ่จะแต่งกายด้วยชุดประจำชนเผ่า เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์ อีกทั้งยังมีความสวยงาม เพราะทำขึ้นจากฝีมือของชาวบ้านเองและในชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านขึ้น ดังนั้นจึงได้ส่งผลต่อการพัฒนากิจกรรมในด้านนี้ จึงได้พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวดังนี้ ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีหรือขั้นตอนการทำชุดแต่งกายประจำชนเผ่า , จัดทำเป็นของที่ระลึกในด้านเครื่องประดับเพื่อหารายได้เข้าสู่ชุมชน เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ช่วยลดการว่างงานของคนในชุมชนบ้านแม่แรม ชาวบ้านมีความพึงพอใจและมีความถนัดทางฝีมือ จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในด้านนี้ส่งผลดีแก่ชุมชน

ภาพ 15 : นักท่องเที่ยว ชมและแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าม้ง

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

การดำข้าวจากครกกระเดื่อง เป็นกิจกรรมภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานและเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวเขา ที่ประยุกต์สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆโดยนำไม้ ซึ่งเป็นวัสดุทางธรรมชาติที่หาง่าย ไม่มีต้นทุน ทุกครอบครัวในหมู่บ้านจะมีครกกระเดื่อง เพราะใช้ในการดำข้าวเพื่อที่จะนำมารับประทาน กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวสามารถศึกษา เรียนรู้ วิธีการดำข้าว แทนการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย และได้ประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาสมัยโบราณที่หาดูได้ยาก

ภาพ 16 : นักท่องเที่ยวเรียนรู้การใช้เครื่องมือแบ่งโดยการนำของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

เป็นกิจกรรมภูมิปัญญาชาวบ้าน ของคนในหมู่บ้านแม่แรม และเป็นอาชีพเสริมของคนในหมู่บ้าน สามารถนำมิดไปส่งขายเป็นสินค้าประจำบ้านแม่แรม นำรายได้มาให้แก่ชุมชนและ

ครอบครัวอาชีพและกระบวนการตีมีดของคนในหมู่บ้านแม่แรมมีมาตั้งแต่สมัยผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งมีกระบวนการผลิตที่ยากเพราะต้องใช้งานฝีมือและความอดทนสูง และเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สร้างความประทับใจความสนใจที่ต้องการจะศึกษาเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งชาวบ้านและผู้วิจัยได้มีการพัฒนาภูมิปัญญาด้านนี้ โดยการแนะนำและสอนเกี่ยวกับวิธีการตีมีดให้แก่นักท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวได้ลองปฏิบัติและสัมผัสถึงสถานที่จริง อีกทั้งผู้ให้ข้อมูลยังเป็นชาวบ้านในชุมชน เป็นการพัฒนาด้านการนำเที่ยวของชาวบ้านอีกด้วย ส่งผลให้อาชีพนี้เปลี่ยนแปลงเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ ได้ประโยชน์ทั้งนักท่องเที่ยวและกิจการการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่แรมให้มีความโดดเด่นมากขึ้น.

ภาพ 17 : นักท่องเที่ยวเรียนรู้วิธีการตีมีดโดยการนำของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ณ ป่าชุมชน จากการพัฒนากิจกรรมการ

ท่องเที่ยว สภาพของป่าชุมชนในหมู่บ้านแม่แรม เป็นลักษณะป่าดิบเขาและป่าดิบแล้งรวมไปถึงป่าเบญจพรรณ มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ อีกทั้งป่าชุมชนแห่งนี้ยังเป็นแหล่งทรัพยากรและแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน ไม่มีการรุกกล้าหรือนำเอาพื้นที่ป่าชุมชนมาเป็นของตน ชาวบ้านจะคอยรักษาป่าชุมชนในบ้านแม่แรมไว้มาตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมการศึกษาเส้นทางธรรมชาติในครั้งนี้ ได้พัฒนากิจกรรมที่ปฏิบัติได้หลายรูปแบบเช่น การศึกษาพรรณไม้พืชสมุนไพรต่างๆ เรียนรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่า กิจกรรมการเดินป่า เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและใกล้ชิดกับธรรมชาติ และให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้นำเที่ยว เพราะมีความรู้ด้านเส้นทางและคุ้นเคยกับแหล่งท่องเที่ยวมากกว่า ดังนั้นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ จึงเป็นการพัฒนาที่มีส่วนร่วมของทุกฝ่าย อีกทั้งยังใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติในทางที่เกิดประโยชน์.

ภาพ 18 : นักท่องเที่ยวเดินศึกษาพื้นที่ธรรมชาติในบ้านแม่แรม โดย
การนำของ มัคคุเทศก์ท้องถิ่น

น้ำตกในหมู่บ้านแม่แรม อยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้าน เป็นน้ำตกขนาดเล็ก ชาวบ้านใช้
ในการท่องเที่ยว การพักผ่อนและการอุปโภค ที่สำคัญเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน ชาวบ้าน
นำไปใช้ในการเกษตรการเลี้ยงสัตว์ต่างๆ การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวด้านการเที่ยวชมน้ำตก
ได้มีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของน้ำตกให้สะอาดและมีจุดพักผ่อนที่กว้างขวาง รวมทั้งมีการ
วางแผนด้านการจัดการการใช้น้ำ รักษาป่าต้นน้ำให้มีความสะอาด น้ำตกเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่
ธรรมชาติได้สร้างขึ้นมาผู้วิจัย จึงได้พัฒนาในส่วนอื่นๆดังที่กล่าวข้างต้น และแหล่งท่องเที่ยวแหล่ง

ภาพ 19 : น้ำตกในหมู่บ้านแม่แรม

ชั้นจัดทำแผนปฏิบัติการและลงมือปฏิบัติการตามแผน ในการดำเนินการในขั้นนี้ได้
มีการประชุมเพื่อดำเนินการให้การบริหารจัดการเกิดผลสัมฤทธิ์ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความมั่นใจในวิธีการและกระบวนการในการนำ
ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนแม่แรม
และเพื่อให้เกิดความพร้อมของชุมชนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรม พัฒนาการท่องเที่ยวในครั้งนี้

ดังนั้นในขั้นตอนนี้จะเกิดกิจกรรมที่เรียกว่า “Appreciation-Influence-Control” หรือ AIC เกิดขึ้น เพื่อประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพของผู้เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแม่แรม ต่อไป

ภาพ 20 : การแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านในกระบวนการ AIC

การแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก

ชาวบ้านในชุมชนบ้านแม่แรม ยังขาดทักษะด้านการคิดที่มีระบบ ไม่สามารถตอบคำถามในประเด็นที่เป็นเชิงวิชาการได้ และมีอุปสรรคในด้านการพูด จึงทำให้ไม่ค่อยกล้าแสดงออกด้านความคิดเห็น ส่วนในด้านการแสดงออกนั้นอยู่ในระดับปานกลาง มีการแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง พร้อมทั้งจะแสดงออกในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาในด้านนี้จะเป็นในลักษณะการจัดเวทีชาวบ้านให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม เพื่อที่จะให้ชาวบ้านได้คิด ได้ทำและแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ส่งผลให้บุคลากรด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่แรมมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยว ในชุมชนบ้านแม่แรม โดยคณะผู้วิจัยได้ สำรวจและคัดเลือกสถานที่ ที่มีศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน แม่แรม และร่วมกัน ดัดแปลงและพัฒนาสถานที่ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Visitor center) ในบริเวณพื้นที่ของบ้านแม่แรม เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานกิจกรรมและศูนย์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ฐานข้อมูลชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนแม่แรม โดยประชาชนบ้านแม่แรมได้ลงมติเลือก ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเดิมของหมู่บ้านเป็นศูนย์บริการการท่องเที่ยว เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวมีที่ตั้งที่เหมาะสมอยู่ใจกลางหมู่บ้าน

เป็นเป็นการใช้ประโยชน์จากอาคารที่รกร้างของชุมชน ประชาชนจึงรวมกันพัฒนาสถานที่ดังกล่าว
เป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

ภาพ 21 : ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวบ้านแม่แรม

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ประชาชนและการพัฒนาองค์ความรู้ที่ประชาชนมีอยู่ และประชาชนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR (Participatory Research) และมีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. เพื่อสำรวจและกำหนดทรัพยากรธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านแม่แรม
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา
3. เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นฐานข้อมูลชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยว ในชุมชนบ้านแม่แรม

5.1 สรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า จากการร่วมกันวิเคราะห์ทรัพยากรร่วมกันของกลุ่มตัวอย่าง และได้เลือกทรัพยากรที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน บ้านแม่แรม คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม โดยระบุ กิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่แรม ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมชมวิถีชีวิตด้านเกษตรกรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ กิจกรรมด้านการมีส่วนร่วมหรือกิจกรรมการรวมกลุ่มในชุมชน หลังจากที่มีการสำรวจและวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยวพร้อมระบุทรัพยากรหลักที่จะใช้เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแม่แรมและ ได้มีการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านบุคลากรการท่องเที่ยวโดย ในชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มทางการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพชุมชนของตน ซึ่งในการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ ชื่อ “กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านแม่แรม” โดยมีคณะทำงานจากการคัดเลือก แบ่งแยกตามฝ่ายต่างๆ พร้อมภาระหน้าที่ ได้ แสวงหาแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดย จัดอบรม ขึ้นมา 2 หลักสูตร ได้แก่ โครงการฝึกอบรมหลักสูตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการพัฒนาชุมชน และโครงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และได้จัดกระบวนการ AIC เพื่อประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกระทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพของ

ผู้เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแม่แรม หลังจากนั้น ชาวบ้านแม่แรมยังร่วมกัน สำรวจและคัดเลือกสถานที่ ที่มีศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน คือบริเวณศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเดิม และ ดัดแปลง พร้อม พัฒนาสถานที่ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Visitor center) ในบริเวณพื้นที่ของบ้านแม่แรม เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานกิจกรรม และศูนย์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ฐานข้อมูลชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนแม่แรม จนสามารถพบศักยภาพของประชาชนบ้านแม่แรมในการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกกระบวนการ ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นฐาน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ต่อไป

5.2 การอภิปรายผล

จากงานวิจัย นี้ ได้มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการเป็นสำคัญ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย จนสามารถสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนกับแกนนำชุมชน และประชาชนได้ว่าโครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่แตกต่างจากโครงการวิจัยอื่นๆ ที่ผ่านมา โดยเฉพาะในประเด็นที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การริเริ่มคิด การวางแผนการปฏิบัติการ การสรุปผลและการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ การดำเนินงานวิจัยนี้ยังเน้นกระบวนการศึกษาวิจัยแบบชาวบ้านทำให้สามารถเจาะลึกข้อมูลกับผู้รู้เฉพาะด้านอย่างเต็มที่ และเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้ฝึกฝนปฏิบัติการจริงอีกด้วย ตลอดจนยังเป็นการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบและตรวจสอบผลการศึกษา วิจัยเชิงลึกกับผู้รู้ชนเผ่าโดยตรง ในประเด็นเนื้อหาที่ตรงกันหรือเกี่ยวข้องกันและเป็นเอกสารผลงานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งทำให้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้เห็นประโยชน์ของกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมทำให้เห็นคุณค่าชีวิตของตนเองจนเกิดความตระหนักในการสืบสานองค์ความรู้ และระบบคุณค่านำไปสู่ทางออกหรือทางเลือกของชีวิตตนเองและชนเผ่าในอนาคตได้อย่างแท้จริง

ในพื้นที่ของประเทศไทยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพื้นที่สูงซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีลักษณะของวัฒนธรรมที่แตกต่างจากสังคมพื้นราบ ในจังหวัดที่มีชื่อเสียงเรื่องการท่องเที่ยว นั้น ส่วนใหญ่จะมีการพัฒนาการท่องเที่ยวชนเผ่า เพื่อดึงดูดเด่นของชุมชนเหล่านั้นเข้ามาพัฒนาเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว และเมื่อการท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชน มักทำให้คนในชุมชนมีการพัฒนา ในด้านต่างๆ มากมายทั้งชีวิตความเป็นอยู่ และศักยภาพของชุมชน สร้างความเข้มแข็งของชุมชน ของตน ประชาชนจะมีความมั่นใจในการคิด การวางแผน และการดำเนินการพัฒนาของการท่องเที่ยวของชุมชนของตน แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่

ดังกล่าวมีความเปราะบางมาก ต่อเรื่องความสามารถในการรองรับได้ ในด้านต่าง ๆ ทั้งพื้นที่ และทั้งคนในท้องถิ่น ในทางบวกการท่องเที่ยวอาจทำให้ประชาชนมีศักยภาพ และได้รับการพัฒนาทางด้านต่างๆ แต่ผลกระทบด้านลบก็มีให้เห็นมากมาย ดังเห็นได้จาก ตัวอย่างสังคม ผลการสร้างตราภาพลักษณ์ให้ชาวเขาจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่ผลปรากฏที่ออกมาทำให้หลายคนเข้าใจคลาดเคลื่อนผิดพลาดไป ถ้าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วถึงขั้นเป็นเรื่องใหญ่โต ฟ้องร้องเรียกความเสียหายจากผู้สร้าง แต่ชาวเขาก็ไม่สามารถที่จะมาลุกขึ้นเพื่อต่อต้านในสิ่งที่ถูกต้องได้ ผู้สร้างหนึ่งเขาจุดด้อยของชาวเขาในการโกยเม็ดเงินให้ตัวเอง โดยไม่ได้คำนึงว่าจะทำให้ภาพพจน์ชาวเขาเสียหาย การพูดไม่ชัดของชาวเขา การนำเครื่องแต่งกายของชาวเขามาผสมผสานเป็นชนเผ่าแปลกประหลาด เช่น สวมเสื้ออาซาแต่นุ่งกระโปรงม้ง แสดงละครเป็นตัวตลก เรียกเสียงหัวเราะทั้งกองทั้งโรงทั่วประเทศ สภาพเช่นนั้น (<http://www.hilltribe.org/thai/article/24-essay-thai-Tha-image-of-Hilltribe.php>, ออนไลน์ 15 ตุลาคม 2552)

ในพื้นที่บ้านแม่แรมเช่นกัน เราได้ค้นพบ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่ไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่นในประเทศไทย ความโดดเด่นของการเป็นชนเผ่า ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพชุมชนและคนในชุมชนให้มีความสามารถในการ การริเริ่มคิด การวางแผนการปฏิบัติการ การสรุปผลและการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ซึ่งหมู่บ้านแม่แรม เป็นหมู่บ้านในอันดับต้น ๆ ที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ในจังหวัดแพร่ จึงต้องดำเนินการในขั้นต่อไปด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ซึ่งการป้องกันปัญหาที่ดีที่สุดก็ต้องขึ้นอยู่กับประชาชนในท้องถิ่น จะต้องทำความเข้าใจกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างถ่องแท้ เข้าใจ ผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ถ้าการพัฒนาเกิดความผิดพลาด ดังนั้นหน่วยงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นควรให้คำปรึกษาและคอยดูแลให้คำปรึกษา ให้การดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่ในกรอบที่ถูกต้อง แต่ ไม่ใช่ไปดำเนินการให้ชาวบ้านทั้งหมด เพื่อให้บรรลุถึงการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ ผลของการมีส่วนร่วมดังกล่าว ทำให้ ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ และตัดสินใจในกระบวนการท่องเที่ยว และให้มีส่วนร่วมรับรู้ แผนระดับท้องถิ่น ระบบปฏิบัติการโครงการและกิจกรรมต่างๆ โดยมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ ความเข้าใจ ปฏิบัติได้ในการจัดการและดำเนินเชิงธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว นอกจากนั้น แล้ว ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นยัง ร่วมมีความรัก ความหวงแหน ดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตอย่างเหมาะสมโดยมีส่วนร่วมในการประเมินผลและกำหนดนโยบาย รวมทั้ง ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งองค์กร เพื่อเป็นศูนย์เชื่อมโยงภายนอก ทั้งที่เป็นองค์กรของรัฐ เอกชน นิติบุคคล หรือเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นขั้นของการดำเนินการพัฒนาด้านการ

ท่องเที่ยว เพื่อทำให้การพัฒนาศักยภาพชุมชนประสบความสำเร็จ โดยการสานต่อด้วยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต ต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวบ้านแม่แรม การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวที่บ้านแม่แรมและเป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ในชุมชนบ้านแม่แรม ต.เตาปูน อ.สอง จ.แพร่ ซึ่งสามารถให้เป็นข้อมูลสำหรับเจ้าของพื้นที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการบริหารจัดการรูปแบบกิจกรรมเพื่อการพัฒนาทรัพยากรและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. เจ้าของพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชนบ้านแม่แรม ต.เตาปูน อ.สอง จ.แพร่ ควรนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและการจัดการทรัพยากรเพื่อสนองตอบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม ทั้งในด้านการวางแผน การจัดการ การจัดบุคลากรในการทำงาน การบริหารการจัดการประกอบธุรกิจนำเที่ยว และการประสานงาน โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยมีการจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการทำงานและทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้สามารถปรับปรุงโครงสร้างการทำงานเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

2. ผู้ที่ดำเนินการหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้พื้นที่ จะสามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแม่แรม ที่ไม่ทำลายหรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทาง

3. ด้านโครงสร้างการจัดการ ควรมีการปรับปรุงโครงสร้างตั้งแต่กลุ่มชาวบ้าน ต้องมีการฝึกอบรมทางด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการฝึกอบรมเรื่องการจัดการ ด้านบุคลิกภาพ ด้านวิชาการ ด้านภาษา ด้านการพูดให้ชัดเจน ควรมีที่ปรึกษาเฉพาะ ที่มีความชำนาญด้านการท่องเที่ยว

4. ด้านการวางแผน ควรมีการวางแผนการดำเนินงาน ทั้งรูปแบบของการวางแผนระยะสั้น และระยะยาว ซึ่งควรให้กลุ่มสมาชิกรับผิดชอบร่วม มีส่วนร่วมในการวางแผน ทั้งนี้ควรมีการจัดระบบฐานข้อมูล เพื่อให้มีข้อมูลที่เพียงพอต่อการประสานงาน และงานวางแผนต่อไป

5. ด้านบุคคล ควรมีการเลือกบุคคลทำงาน ณ ศูนย์บริการการท่องเที่ยว เพื่อคอยให้ข้อมูล ช่วยเหลือกลุ่มนักท่องเที่ยว ในขั้นต้นอาจมีผู้เชี่ยวชาญทางด้านข้อมูลมาคอยช่วยเหลือ และกำกับดูแล ในหน้าที่รับผิดชอบอย่างเหมาะสม และในการจะรับหน้าที่มาดูแลศูนย์บริการการ

ห้องเที่ยวควรจะผ่านการคัดเลือกหรือการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของบุคคลอยู่ตลอดเวลาจนสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพอีกทางเลือกหนึ่งได้

6 .ด้านการควบคุม ควรเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินผลการปฏิบัติงาน และชาวบ้าน บ้านแม่แรมควรมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพื่อที่จะยกระดับให้เป็นไปตามมาตรฐานที่รองรับต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการวิจัยด้านอื่นๆ และทำการวิจัยในลักษณะที่เจาะลึกในรายละเอียดในโครงสร้างและระบบการจัดการในด้านต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและชัดเจนมากขึ้น เหมาะสมกับการเป็นศูนย์บริการการท่องเที่ยวตามมาตรฐานสากล และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และควรระมัดระวังด้านการเก็บข้อมูลในส่วนของเวลาที่เหมาะสมและวิธีการเพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลอย่างแท้จริง

2. การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาโครงสร้าง ระบบพื้นฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะเป็นการพัฒนาศูนย์บริการการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. การวิจัยในครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะในบ้านแม่แรม ตำบลเตาปูนอำเภอสอง จังหวัดแพร่ เพื่อให้การวิจัยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาในจังหวัดอื่นๆ หรือเขตพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้เกิดความครอบคลุม ซึ่งจะทำให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป

บรรณานุกรม

กองวิจัยทางการศึกษา. 2543 . กรมวิชาการ.ความหมายของคำว่าศักยภาพ.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.มปป.ECOTOURISM ในประเทศไทย.กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2538. **นโยบายและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์**.กรุงเทพมหานคร: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง (มหาชน).

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา . 2526. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
จำกัด.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2527. “**อภิปรายทัศนะบางประการในเรื่องสภาพต่าบกับการมีส่วนร่วม
ของชุมชน**” ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภะ
การพิมพ์.

ชาติชาย มณีกาญจน์. 2538. **แนวความคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน**.

เทพ พงษ์พานิช. 2545 . **นิยามและความหมายของศักยภาพชุมชน**.

นภดล เวชสวัสดิ์.2533. **บุคลิกภาพสู่ความเป็นผู้นำ**.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ซีเอดีย์เคชั่น.

นำชัย ทนุผล. 2540. **การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. พิมพ์ครั้งที่สอง.เชียงใหม่:
สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว.คณะธุรกิจการเกษตร,มหาวิทยาลัยแม่โจ้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2531. **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนชนบท**. นนทบุรี :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

บุบผา คุ้มมานนท์.2528.**หลักการมัคคุเทศก์**.เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 279.หน่วย
ศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.เชียงใหม่:

คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.กรุงเทพมหานคร:

บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ 2542. ความหมายของคำว่าศักยภาพ.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์. 2527. “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน”ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภะการพิมพ์.

วรรณ วลัยวานิช. 2539. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.

วรรณพร วณิชชุกร. 2540. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: Ecotourism.กรุงเทพมหานคร: กองวิชาการและการฝึกอบรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

คันสนีย์ ฉัตรคุปต์. 2542. กระบวนการทำงานของสมองซีกซ้ายและซีกขวา.

เศียร เสวต. 2532. ศักยภาพที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ซีวีดี.

สนธยา พลศรี. 2533. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สมิต อาชนวจกุล.2544. พัฒนาแนวทางก้าวหน้าแนวทางปรับปรุงตนเองสู่ความสำเร็จ.

กรุงเทพฯ:นพวารินการพิมพ์.(2544: 21-25)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2542. ทฤษฎีกลยุทธ์การพัฒนาสังคม.กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สันทิตย์ บุญชู . 2526 . คู่มือการฝึกอบรมการวางแผนพัฒนาชนบท. ปัตตานี :

มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์

สินธุ์ สโรบล. 2543. “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: เส้นทางสู่ความเข้มแข็งของประชาชน”.

เอกสารประกอบการประชุมประจำปี การวิจัยเพื่อท้องถิ่น ครั้งที่1 : ม.ป.ท.

สุเทพ แสงมงคล.2543 .การก่อตัวของ”ความสัมพันธ์เชิงหนี้สิน”ในหมู่บ้านผู้ผลิตพืช

พาณิชย์เขตอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่:วิทยานิพนธ์ปริญญาโท

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2543: 16)

สุมาพร มากแจ้ง. 2539. **หลักมคฺเทศก์**.พิมพ์ครั้งที่2.กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส พรีนตติ้งเฮาส์.

เสรี พงศ์พิศ. (2546). วิถีคิด วิถีทำ **แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน** (พิมพ์ครั้งที่ 3)กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญาไทย

เสรี พงศ์พิศ. (2548). **ฐานคิด : จากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

เสรี พงศ์พิศ. (2549). **เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนายั่งยืน**. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

อำนาจ อนันตชัย. 2526. “การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท” ใน

เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช

อำไพ อุตตาธรรม. 2542. **แนวความคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน**.

รองศาสตราจารย์ เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย (ระบบออนไลน์)<http://gotoknow.org/blog/edu-nuqakm/3652> (ออนไลน์ : 9 กันยายน 2552)

เสรี พงศ์พิศ สถาบันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร(ระบบออนไลน์)

<http://www.nice.nu.ac.th> (ออนไลน์ : 23 สิงหาคม 2552)

<http://www.hilltribe.org/thai/article/24-essay-thai-Tha-image-of-Hilltribe.php>, (ออนไลน์ 15

ตุลาคม 2552)

Capp, Jame H. 1972. "Rural Sociology and Rural Development". Rural Sociology . vol. No.3 September .

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ-สกุล(ภาษาไทย) นางเกษราพร ทิราวงศ์

(ภาษาอังกฤษ) Mrs.Kassaraporn Thirawong

2. รหัสประจำตัวนักวิจัยแห่งชาติ 47100021

3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์

4. หน่วยงานและที่อยู่ติดต่อได้สะดวกพร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และE-mail

สาขาวิชาพัฒนากการท่องเที่ยว และสาขาวิชาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สังกัดมหาวิทยาลัยแม่โจ้ วิทยาเขตแพร่ เฉลิมพระเกียรติ บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ทราย อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ โทรศัพท์ 054-648593-5 โทรสาร 054-648596 E-mail Kas_thira@mju.ac.th

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบการศึกษา	สถานศึกษา	สาขาวิชา	วุฒิปริญญา
ปี พ.ศ. 2538	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ส่งเสริมการเกษตร	วิทยาศาสตร์บัณฑิต
ปี พ.ศ. 2540	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ส่งเสริมการเกษตร	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

6.1) การวางแผนพัฒนากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

6.2) การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1) งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสตรีชนบทอำเภอสวรรคี่ จังหวัด เชียงใหม่(ผู้วิจัย) วิทยานิพนธ์ ปี พ.ศ.2541

- โครงการวิจัยการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและพัฒนาธุรกิจชุมชน ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดแพร่. Promotion of tourist service center Establishment and Community Ecotourism Business Development in Phrae Province. (ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2542-2543.

-โครงการวิจัยการถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ยั่งยืนแก่เกษตรกร จังหวัดแพร่ Dissemination of agricultural and environmental management technologies for sustainable socio-

economics and cultural development in phrae province(ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2544-2545

- โครงการวิจัย การถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาทรัพยากรและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแก่ชาวบ้านในอำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ เพื่อรองรับการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ของภูมิภาค. Dissemination of Tourism and Activities Development for Sustainable Tourism to Villagers in Rongkwang District, Phrae Proving the way for the North-South Economic Corridor. (ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2546-2547)

- ชุดโครงการวิจัย แนวทางการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาในรูปแบบวิทยาเขตไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ. Development Framework of Higher Education to Excellent Academic Accreditation : Campus Model, Maejo University-Phare Campus. โครงการย่อยที่ 4 แนวทางการพัฒนาการวิจัยและการบริการวิชาการแก่สังคม : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ . ผู้ร่วมวิจัย (ปี พ.ศ. 2545-2546).

- โครงการวิจัย การจัดการความรู้ของกลุ่มรักดอยหลวงเพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านห้วยหม้าย. Knowledge Management of Rak Doi Luang Group to Build Sustainable Economy System of Hoy maye Community. (ผู้ร่วมวิจัย)

- การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนลุ่มน้ำแม่ยางหลวง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ Tourism Development in Mae Yang Long Water Shade Communities Rongkwang District. Phrae Province. (ผู้วิจัย)

- การวิจัยและพัฒนาศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง

เกษตร ในชุมชนมลาบลิ อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ Research and Development Potential Tourism resourch for supporting agro-tourism in Mlabri community Rongkwang district, Phrae province.(ผู้ร่วมวิจัย)

- การพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่าง (The Development's Potential of Ban Mae Ram Community Tombon Towpoon Song District Phrae Province. with Ecotourism for the Promotion of Sustainable Community's Strengths 2552 (ผู้วิจัย)

- เรื่อง : การศึกษาความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านร่องเย็น ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่(The

Study of community Prompts for supporting agro-ecotourism to sufficiency economy,
Ban rongyen, Tambon tungnow, Song district, Phrae province.) ผู้ร่วมวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ-สกุล(ภาษาไทย) นางสาวอำนวยพร ไหญ่ยิ่ง

(ภาษาอังกฤษ) Miss. Amnuayporn Yaing

2. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3 7207 00266 98 2

3. ตำแหน่งบริหาร : รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการนักศึกษาและศิษย์เก่าสัมพันธ์

ตำแหน่งวิชาการ : อาจารย์

4. หน่วยงานและที่อยู่

สาขาวิชาพัฒนนาการท่องเที่ยว และสาขาวิชาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สังกัด
มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ทราย อำเภอร้อง
กวาง จังหวัดแพร่ โทรศัพท์ 054-648593-5 โทรสาร 054-648596 E-mail amnuay@mju.ac.th หรือ
amnuayporn@friends.co.th

5. ประวัติการศึกษา

ปีที่จบการศึกษา	สถานศึกษา	สาขาวิชา	วุฒิปริญญา
ปี พ.ศ. 2539	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ส่งเสริมการเกษตร	วิทยาศาสตร์บัณฑิต
ปี พ.ศ. 2542	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ส่งเสริมการเกษตร	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

6.1) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

6.2) การจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

7.1) งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

- การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนบ้านโป่งที่มีศักยภาพต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. A study of Banpong cultural community for Agro-Ecotourism Activities Tambon Papai Amphur Sansai Changwat Chiangmai. (ผู้วิจัย) วิทยานิพนธ์ ปี พ.ศ. 2540-2542

- โครงการวิจัยการจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและพัฒนาธุรกิจชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดแพร่. Promotion of tourist service center Establishment and Community Ecotourism Business Development in Phrae Province. (ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2542-2543

-โครงการวิจัยการถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ยั่งยืนแก่เกษตรกร จังหวัดแพร่ Dissemination of agricultural and environmental management technologies for sustainable socio-economics and cultural development in phrae province(ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2544-2545

- โครงการวิจัย การถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาทรัพยากรและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแก่ชาวบ้านในอำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ เพื่อรองรับการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ของภูมิภาค. Dissemination of Tourism and Activities Development for Sustainable Tourism to Villagers in Rongkwang District, Phrae Proving the way for the North-South Economic Corridor. (ผู้ร่วมวิจัย) ปี พ.ศ. 2546-2547)

- ชุดโครงการวิจัย แนวทางการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาในรูปแบบวิทยาเขตไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ. Development Framework of Higher Education to Excellent Academic Accreditation : Campus Model, Maejo University-Phare Campus. โครงการย่อยที่ 4 แนวทางการพัฒนาการวิจัยและการบริการวิชาการแก่สังคม : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ . ผู้ร่วมวิจัย (ปี พ.ศ. 2545-2546)

- โครงการวิจัย การจัดการความรู้ของกลุ่มรักดอยหลวงเพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านห้วยหม้าย . Knowledge Management of Rak Doi Luang Grop to Build Sustainable Economy System of Hoy maye Community. ผู้ร่วมวิจัย (ปี พ.ศ. 2549-2550)

- การศึกษาความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านร่องเย็น ตำบลทุ่งน้าว อำเภอสอง จังหวัดแพร่ (The Study of community Prompts for supporting agro-ecotourism to sufficiency economy, Ban rongyen, Tambon tungnow, Song district, Phrae province.)

ได้รับทุนวิจัย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
หัวหน้าโครงการวิจัย ร้อยละ 50 ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์เกษราพร ทิราวงศ์ ร้อยละ 50

-การพัฒนาธุรกิจชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลตำปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ THE COMMUNITY ECOTOURISM BUSINESS DEVELOPMENT BAN MAERAM TOMBON TOWPOON SONG DISTRICT PHRAE PROVINCE.ได้รับทุนวิจัย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

หัวหน้าโครงการวิจัย ร้อยละ 50

ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์อำนวยการ ใหญ่ยิ่ง ร้อยละ 50

.....

